

«Ey yer ve göklerin Hükümrarı! Vatan ve din düşmanlarına
karşı cihadımızda bize yardım et ve bizi düşmanların şerrinden korusun!»
— İmam Şamil —

Birleşik Kafkasya

ÜÇ AYLIK DERGİ

Yıl: 3

Haziran – Temmuz – Ağustos 1997

Sayı: 11

İÇİNDEKİLER

KAFKASLARDA DİN MESELESİ	
Dr. Yılmaz NEVRUZ	1
SOSYOLOJİK AÇIDAN	
KAFKASYA HALKLARININ	
ETNİK ve KÜLTÜREL BİRLİĞİ	
Dr. Ufuk TAVKUL	11
TÜRKİYE, AVRUPA ve DOĞU	
KONULU PANEL	
Osman ÇELİK.....	16
TÜRK DÜNYASININ DİNİ PROBLEMLERİ	
Doç. Dr. Mustafa ERDEM.....	23
KÖYÜM	
Kaysın KULİY.....	33
RUSYA FEDERASYONUNDA	
DİNLERİN DURUMU	
Hacı HAMZATOV	34
NARTLANI TOY KÜNÜ	38
MUSA RAMAZAN'IN HATIRALARI	
Osman ÇELİK.....	39
ABHAZYA KUŞATMA ALTINDA	44
KARAÇAY HALK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI	
DUDALANI Mahmut.....	46

Birleşik
KAFKASYA
Üç Aylık Dergi

Genel Koordinatör:
Yılmaz NEVRUZ

Sahibi:
K.K.Karaçay-Balkarlılar
Kültür ve Yardımlaşma
Derneği adına:
Hüsnü KÜÇÜK

Yazı İşleri Müdürü:
Mehmet KARAÇAY

Yazın:
Cahide BAŞÇI

Haberleşme Adresi:
Mrk. P.K. 62
ESKİŞEHİR

İdare:
Akcami Mah.
Zeytinler Sk. 2
Odunpazarı - ESKİŞEHİR
Tel: 0.222.221 66 97
Fax: 0.222.230 34 07

Yurtdışı Yıllık Abone:
40\$

Yurtiçinde:
Dernek hesabına
175.000 TL. bağışta
bulunmak suretiyle
temin edilebilir.

Posta Çeki No: 112736
(Mehmet KARAÇAY)

Dergideki yazılar kaynak
gösterilmek suretiyle
alınabilir.

Dizgi-Baskı:
ETAM A.Ş.
Matbaa Tesisleri
ESKİŞEHİR

Selahattin KAYA
Yönetim Kurulu Bşk.

SELKA İNŞAAT

Sivrihisar Cd. Büyük Otel Psj. 14 ESKİŞEHİR Fax Tel: 0.222.231 85 05 Cep Tel: 0.532.215 44 77

SELKA HAZIR BETON
Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Alpu Yolu 2. Km. 26000 ESKİŞEHİR
Tel: 0.222.227 93 99 - 227 99 76 Fax: 237 74 30

DEMİRTAŞ ECZANESİ
Ecz. Hüsnüye TOKOĞLU

Haşim İşcan Cad. No. 59 BURSA Tel: 0 (224) 222 79 36

TOKOĞLU ECZANESİ
Ecz. H. Cahit TOKOĞLU

Devlet Hastanesi Yanı BURSA Tel: 0 (224) 222 91 82

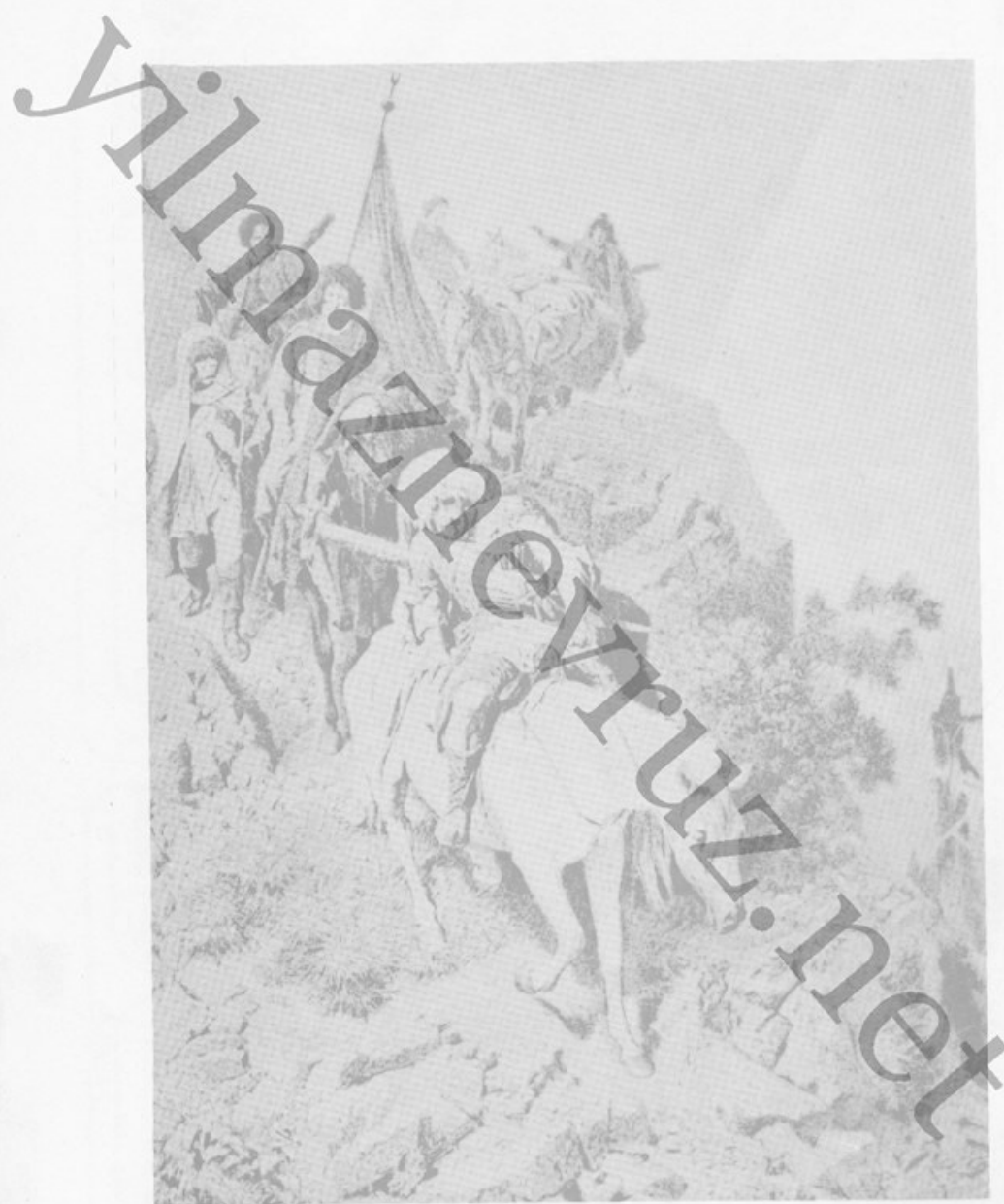
Elmadagı Cad. No. 109 Taksim / İSTANBUL

Tel : 0 (212) 233 34 06 - 233 34 07

Fax : 0 (212) 247 33 33

Otosan

Yetkili Yedek Parça Bayii

Birleşik Kafkasya

ÜÇ AYLIK DERGİ

Yıl: 3

Haziran-Temmuz-Ağustos 1997

Sayı:11

KAFKASLARDA DİN MESELESİ*

Dr. Yılmaz NEVRUZ

Kuzey KAFKASYA, henüz bağımsız bir devlet olmamasına rağmen büyük İslam Dünyasının önemli bir parçasıdır. Beş milyona yakın müslümanın yaşadığı bu ülke, Türkiye ve Orta Doğu ile İdil-Üral ve Türkistan arasında hem jeopolitik hem de jeostatejik yönden tabii bir köprü oluşturur. Bu bakımdan Kuzey Kafkasya'nın diğer müslüman ülkeler ve özellikle Türkiye tarafından çok iyi tanınması ve öneminin çok iyi anlaşılması lazımdır. 1864 yılından beri Rusya'nın müstemlekesi durumunda olan Kuzey KAFKASYA'da İslam'ın bugünkü durumunu incelerken, tarih boyunca İslam Dini'nin bu yöredeki geçmişini özetlemekte yarar vardır. Keza, komünist Sovyet Rejimi sırasında tüm dinlerin ve İslam'ın başına gelenleri hatırlatmakta da fayda mülahaza etmekteyim.

İSLAMLA TANIŞMA

Hazar Denizinden Karadeniz'e kadar uzanan ve Kafkas dağ silsilesinin şimalinde yer alan Kuzey Kafkasya'da yaşayan kabilelerin İslam'la tanışmaları bir bütünlük göstermez. Doğuda/Dağıstan'da VII. asra kadar uzanan bir kıdemlilik bahis konusu iken, orta bölgelerde yaşayan kabilelerin müslüman oluşları XVI. asırda başlar. Batıya doğru, gecikme daha da uzar ve topyekün islamlaşma XVIII. asrın ikinci yarısında tamamlanır.

Güney Dağıstan'ın İslamla tanışması Hz. Ömer'in hilafetine kadar uzanır. Emeviler döneminde uygulanan "Fetih ve zorla İslam'ı kabul ettirme politikası" büyük tepki görür ve başarısızlığa uğrar. Bilahare zorlama politikası terkedilir ve Dağıstan kabileleri fevç fevç İslam'a girerler. Bunları Çeçen kabileleri takibeder. Ne varki, Kafkasya'daki ulaşım zorluğu, kabileler arasındaki dil farklılıkları ve ciddi bir misyonerlik faaliyetinin olmayışı gibi sebeplerle merkezi ve dağlık bölgelere doğru islamlaşma hareketi hızını kaybeder. Bugünkü İnguş, Kabardey, Osetya, Karaçay-Malkar yöreleri ile

*28-29-30 Nisan 1997 Tarihlerinde Türk Diyanet Vakfı tarafından Ankara'da düzenlenen "Kutlu Doğum Haftası Uluslararası Sempozyumu" nda sunulan tebliğ..

Adigelerin kadim yurdu Kuban havzasında müslüman tacirlerin dikkatini çekecek bir ticari canlılık da olmadığı için, müslüman tüccarların ve seyyahların etkisiyle oluşacak islamlaşma fırsatı da doğmamıştır. Tabir caizse buralarda yaşayan Kafkas kabileleri kendi kendilerine ve tedricen İslam'la şereflenmişlerdir.

Kafkas dağlı kabileleri İslam'dan önce diğer semavi dinlerle tanışmışlarsa da bu dinlerdeki inanç sistemini kendi mentalitelerine uygun bulmadıkları için ilgi duymamışlar ve misyonerlerin faaliyetleri başarılı olmamıştır. Osetlerin az bir bölümü ile Abazaların yine az bir bölümü Gürcü misyonerlerin gayretleriyle hristiyan olmuşlarsa da bu durum hep mevzii kalmıştır. Dağlarda inşa edilen görkemli kilise binaları pek rağbet görmemiştir. Buna karşılık, Rus işgali yıllarında (XIX. yy başları) tıpkı Kazan Hanlığında uygulanan yöntemlerle Osetler ve Kabardeylerin az bir bölümü zorla vaf-tiz edilmişlerdir. Bugün Osetlerin %70'i, Abazaların da %50'si hristiyandır. Nispetlerin böyle yüksek olmasında, geçen yüzyılda müslüman Osetler ile müslüman Abazaların zorla Türkiye'ye göç ettirilmelerinin büyük rolü vardır. Bunların dışında kalan Kuzey Kafkas kabilelerinin tamamı müslüman olmuşlardır.

İSLAMIN KURUMLAŞMASI

İslamiyet, diğer dinler gibi basit ayinlerden ibaret bir kurtuluş dini değildir. Bilakis, doğumdan ölüme kadar fert ve toplum hayatını ihata eden bir inanç ve yaşam biçimidir, bir amel dinidir. Bu bakımdan kurumlaşması oldukça zordur ve zaman almaktadır. İslamî devlet, köklü İslam tarikatlerinin ve güçlü islamî vakıfların bulunmadığı ülkelerde İslamiyet gerçek anlamda kurumlaşmamıştır. Mesela: İnguşetya, Osetya, Karaçay-Malkar, Abhazya ve Adigey bölgelerinde bu saydığımız şartlar oluşmadığından kurumlaşma ya yoktur ya da çok zayıftır. Buna karşılık Dağıstan ve Çeçen bölgesinde şartlar müsait olduğu için kurumlaşma tahakkuk etmiştir. Dağıstan'da islamî tendensli hanlıkların hüküm sürmesi, islamî vakıfların mevcudiyeti, Nakşibendiye tarikatının özellikle İmamlar Devrinde fevkalade güçlenmesi sebebiyle İslamiyetin burada kurumlaşması kâmil anlamda gerçekleşmiştir. Diğer İslam ülkelerindeki benzerleriyle yarışacak seviyede medreseler kurulmuştur. Camiler ve mescidler en ücra köylere kadar yayılmıştır. Töre mahkemelerinin yanı sıra islamî mahkemeler de tesis edilmiştir. Zekat müessesesi amacına uygun olarak icra edilmiştir.

Çeçenistan'a gelince; burada Dağıstan'da olduğu gibi islamî tendensli hanlıklar olmamakla beraber Nakşibendiyye ve Kaadirîyye tarikatlarının etkinliği sayesinde canlı bir islamî hayat oluşmuştur. İbadethaneler, medreseler yörenin her tarafına yayılmıştır. Zekât müessesesi çalıştırılmış, hacc ibadeti yerine getirilmiştir.

Orta bölgelerden sadece düzlük Kabardey'de her yönüyle islamî bir hayat teessüs ederken; dağlık Kabardey, Malkar, İnguş, Oset ve Karaçay yörelerinde İslamiyet kurumlaşmadan Rus işgali tahakkuk etmiştir. Keza, batıdaki Adigey ve Abhazya bölgelerinde de aynı durum mevcuttur. Gerek konumu, gerekse nüfus kesafeti bakımın-

dan büyük gelecek vadeden Adigey'de bir milyondan fazla insanın, müstevli Ruslar tarafından zorunlu göçe tabi tutulması hem yöre bakımından hem de tüm Kuzey KAFKASYA bakımından çok büyük bir talihsizlik olmuştur.

Kurumlaşmanın zayıf olduğu yörelerde vasıflı medrese yoktur, diğerleri de yeterli değildir. Kur'an okumasını öğrenenlerin sayısı/yüzdesi fevkalade düşüktür. Mecusi örflerle İslam bazen birbirine karışmıştır.

ÇARLIK RUSYASI DEVRİ

Çarlık rejimi açıktan açığa dine karşı cephe almasa da dolaylı müdahalelerle İslam'ın gelişmesini engellemeye çalışmıştır. Dağıstan ve Çeçenistan bu durumdan pek etkilenmemişse de Kafkasya'nın orta ve batı bölgeleri büyük sorunlarla baş başa kalmışlardır. Emperyalist yönetim, zorunlu göç sırasında değerli ilim adamlarının ülke-den uzaklaşmaları için her türlü baskı ve tehdit metodlarını kullanmıştır. Göç eden alimlerin yerini doldurmak kabil olmamıştır. Bu tasfiye hareketinin en çok etkilediği yerler orta ve batı bölgeleri olmuştur. Böylece İnguş, Oset, Karaçay-Malkar, Adigey ve Abhazya yörelerinde hiç telafi edemeyecekleri düzeyde bir din adamı ve müderris açığı ortaya çıkmıştır. Akabinde de Çarlık Rusyası ihtilale ve izmihlale sürüklenmiştir.

SOVYETLER DÖNEMİ

1917 güzünde Bolşeviklerin merkezi yönetime hakim olmalarından sonra bütün dinler, özellikle de İslam Dini için zor dönem başlamıştır.

1929 yılına kadar din adamları "lişon" yapılarak (medeni hakları ellerinden alınarak) tutuklanmışlar; bunlardan bir kısmı katledilmiş, geri kalanlar da Sibiry'a'daki katorgalara (cebri çalışma kampları) sürülmüşlerdir. Gözden kaçan din adamları da "Ejovculuk" adı verilen devlet terörü yıllarında yok edilmişlerdir.

Din adamlarının yok edilmesiyle dinî öğretim durmuş, mescidlerde namaz kıldırarak adam kalmamıştır. Keza; sünnet, mevlid, dinî bayram ve kandil kutlamaları, hat-ta cenaze törenleri kısıtlanmış, dinî hayat adeta söndürülmüştür. Bu dönemde Kuzey KAFKASYA'da 4000'den fazla cami ve mescid ibadete kapatılmış, medreselerin tamamı kanun dışı sayılmış, camilerin bitişiğindeki Kur'an mektepleri de tamamen ortadan kaldırılmıştır. Dinî hayata indirilen en büyük darbelerden biri de alfabe değişikliğidir. 1928 yılında arab/islamî alfabe yasaklanmış, latin alfabesi kabul edilmiştir. Bununla da iktifa edilmeyerek 1942 yılında Rus-Kiril alfabesi mecburiyeti getirilmiştir. İslamî alfabenin yasaklanması ile halkın, özellikle genç nesillerin islamî eserlerle, kitaplarla bağı koparılmıştır. Bu kopukluk hala devam etmektedir.

Bolşeviklerin dine karşı giriştikleri bu tethiş hareketi en çok Dağıstan ve Çeçenistan dışında kalan bölgelerde manevî tahribat husule getirmiştir. Buralarda İslamiyet tam anlamıyla kurumlaşamadığı için, halk adeta rehbersiz kalmış ve dinî cehalete düşmüştür.

ALMAN TAARRUZUNUN OLUMLU ETKİSİ

1941 yılında Almanya Sovyet Rusya'ya saldırınca, Stalin rejimi köşeye sıkışmış ve halkın desteğinin alınması için din ve vicdan hürriyetine getirilen yasakların gevşetilmesi zarureti hasıl olmuştur. Stalin samimi olduğunu ispatlamak için müslümanların yoğun olarak yaşadıkları yerlerde dört adet dini idare kurulmasına buyruk vermiştir. Böylece Ufa, Taşkent, Buynaks ve Baku dini idareleri kurulmuştur. Keza, 1312 camii ibadete açılmasına imkân sağlanmıştır. Savaş sona erib de komunist rejim tekrar vaziyete hakim olunca, verdiği sözden hemen caymış, din ve vicdan hürriyeti tekrar ortadan kaldırılmıştır. Tesis edilen dinî idareler de Sovyetleri, İslam ülkelerine karşı şirin göstermek için birer propoganda merkezi haline getirilmişlerdir.

Öte yandan, savaş yıllarında (1943-44) Karaçay, Çeçen, İnguş ve Malkar kabilelerinin topyekün sürgüne gönderilmeleri Kafkasya müslümanlarına son büyük darbe olmuştur. Bu insanların Orta Asya steplerinde kuş tüyü gibi dağılmaları, onların inanç dünyalarını alt-üst etmiş ve telafisi imkânsız maddî ve manevî kayıplara yol açmıştır. Mesela, Karaçay-Malkarlılar sürgün yıllarında erkek çocukların sünnet ettirilmesi adetini terketmişlerdir. Bu durum halâ devam etmektedir.

İSLAMİ TEKZİBETME GAYRETLERİ

Stalin döneminde polisiye ve tethiş yöntemleriyle takibe uğrayan İslam Dini, aynı zamanda bilimsel usullerle de çürütülmeye, tekzip edilmeye çalışılmıştır. Sipariş üzerine birçok Sovyet bilgini (bunlar içerisinde müslüman adı taşıyanlar da vardır) Ku'an'ın ve İslam'ın batıl olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır. Bir yandan da ateist dernekler kurularak genç insanların beyinleri yıkanmıştır. Müslümanların mabetleri olan camiler bu devirde ateist derneklerin lokalleri haline getirilmiştir.

YETMİŞ YILIN HASILATI

Bolşevik ihtilalinden Sovyet Rusya'nın dağılmasına kadar aralıksız sürdürülen din karşıtı rejim ve ateist-materyalist uygulamalar fertlerin ruhunda ve toplum hayatında derin yaralar açmış, defektler husule getirmiştir:

- 1- Günah kavramı ortadan kalkmış, "ilahî azap" inancı kaybolmuştur.
- 2- Yalanla iştigal günlük hayatın tabii bir parçası olmuş ve nefes alıp vermek kadar tabii sayılmaya başlamıştır.
- 3- İnsanları "sürü" haline getiren dikta rejimi, zamanla kanun korkusunu da ortadan kaldırmış, rüşvetle iş görme yine günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir.
- 4- Manevi duyguları körelen, (hak da olsa batıl da olsa) yasaları hiçe sayan, Allah korkusu taşımayan bir insanda vicdan ve merhamet de yok olur. Nitekim ateist Sovyet rejimi sırasında, diğer toplumlar gibi İslam toplumunda da ahlakî defektler bariz bir hal almıştır: KAFKASYA'nın dünyaca meşhur

beşeri terbiyesi, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan insanî münasebetleri, güzel örf ve adetleri erozyona uğramış, samimiyet ve itimat ortadan kalkmış, toplum kendi değerlerine ve kültürüne adeta yabancılaşma raddesine gelmiştir.

- 5- Günah sevap, helal haram tanımayan bir cemiyette kötü alışkanlıkların ve gayri ahlakî davranışların güç kazanacağı tabiidir. Bunun en kötü sonuçlarından ikisi: Alkolizm ve aile bağlarının zaafa uğramasıdır. Tedavisi çok güç olan bu iki hastalıktan ötürü ailenin yükü tamamen kadının/annenin omuzlarına yüklenmiştir. Kadın hem ailenin geçimini sağlama hem de çocukları eğitime görevlerini üstlenmek zorunda kalmıştır. Alkolik baba ise işsiz-güçsüz, amaçsız dolaşan ve slav kadınlarıyla gönül eğlendiren, alkolden başını alamayan garip bir yaratık haline gelmiştir. Tabiatıyla bu durumu genelleyemeyiz, ama böylelerinin sayısı on binlerle ifade edilecek düzeydedir. Ancak, Çeçenistan istisnadır. Buna karşılık kadınlar hem ahlakî bakımdan hem de ulusal töreye bağlılık bakımından ayakta kalabilmişlerdir ve ailenin direği olmuşlardır. Bu, büyük bir şanstır.
- 6- Ateist materyalist bir toplumda sosyal dayanışma, güçlülerin zayıfları koruması, diğergâmlık, fedakârlık... gibi beşeri erdemler yok olur; bunun yerini çıkarıcılık, her şeyi madde ile tartma ve ferdîyetçilik gibi nitelikler alır. Hal böyle olunca da ferdin çıkarı her şeyden üstün tutulur; bu ise İslam'la bağdaşmaz. Sovyet rejimi insanlara bu niteliği de kazandırmıştır.

Yukarıda ana hatlarıyla sıraladığımız olumsuzluklar, Kuzey KAFKASYA'da yaşayan müslüman toplumların hemen hemen hepsinde (derece farkıyla) mevcuttur. Görülüyor ki yetmiş yıllık komünist rejim, Sovyetler birliğinde yaşayan bütün toplumları ve bu arada müslüman toplumları derinden etkilemiş ve toplumlarda dağ gibi sosyal problemler bırakarak tarihe karışmıştır.

DİKTA REJİMİNDEN KONTROLSÜZ SERBESTLİĞE

Son Sovyetler Birliği Devlet Başkanı M. Gorbaçov'un uygulamaya koyduğu perestroika ve glasnost politikasına bağlı olarak ekonomik ve sosyal hayatta büyük değişimler husule gelmiş, insanların fikir, düşünce ve inanç dünyaları da hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Ancak bu değişim sağlıklı olmamakta ve her alanda buhranlar yaşanmaktadır. Hem ekonomik, hem sosyal hem de inanç sahasında "alt yapı" oluşmadan ve birden bire değişim sürecine girildiği için günlük hayatın her alanında tam bir kaos ortamı oluşmuştur.

GÜNÜMÜZDE İSLAMIN DURUMU

Çeçenistan ve Dağıstan dışında kalan bölgelerle sanıldığı kadar heyecanlı ve istekli bir İslama dönüş hareketi ortaya çıkmamıştır. Sebebi de, yetmiş yıl devam

eden dinsiz rejimde dinî bilgilerin tamamen unutulması ve fertlerin "müslümanım" demenin ötesinde hiçbir dini bilgiye sahip olmayışlarıdır.

Hal böyle olunca, Türkiye başta olmak üzere İslam aleminden gönderilen binlerce Kur'an-ı Kerim ihtimamla saklanmaktan başka bir tesir yapmamıştır. Amentüdeki zaafılar, ameli müslümanlığın canlanmasına engel olmuştur. Orta ve Batı Kuzey KAFKASYA'da halâ ileri derecede bir dinî bilgisizlik hüküm sürmektedir. Pek çok insan kelime-i şهادet getirmesini bile bilmemektedir.

Buna karşılık, kentler ve büyük köyler başta olmak üzere hemen her yerleşim biriminde 1988'den beri mescidler ve namazgâhlar tesis edilmiştir. Sovyetler zamanında Buhara'daki Mir Arab Medresesinde tahsil görme fırsatı bulmuş mahdud din adamından başka imamlık, vaizlik, müftülük veya din öğretmenliği yapacak yetişkin ve eğitilmiş eleman yoktur.

Rusya Federasyonu Hükümeti din işlerine müdahale etmemekle beraber mescid, Kur'an kursu, din okulu inşa etmek için maddi yardım yapmamaktadır. Bu yörelerde ortodoks-hristiyan slav nüfusun da yoğun olması ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Onların kilise teşkilatları devletin yapmadığını bir bakıma telafi edebilmektedir. Müslümanlar henüz, güçlü cemaatlar ve islamî vakıflar teşkil ederek örgütlenmemişlerdir. Yerel gönüllü derneklerin gayretleri ise yeterli değildir. Diğer müslüman Türk yurtlarında olduğu gibi burada da Türkiye'nin maddi ve manevi yardımına intizar edilmektedir.

Mahaçkala, Nalçik, Çerkessk... gibi merkezi şehirlerde Fetih Vakfı tarafından kolejler kurulmuşsa da buralarda bızatihi din adamı yetiştirmeye matuf bir uygulama ve tedrisat yoktur.

Bütün bunlara rağmen olumlu gelişmeler de yok değildir. Türkiye başta olmak üzere belli başlı İslam ülkelerine dinî tahsil yapmak üzere az da olsa öğrenci gönderilmektedir. Tabiatıyla bu sayının artması temin edilecek burs miktarıyla orantılıdır. Türkiye Cumhuriyeti burs vererek Kuzey KAFKASYA'dan yüzlerce öğrenciyi Türkiye'ye celbederek yüksek tahsil imkânı sağlamıştır. Ama gelen öğrencilerin tamamı dinî öğretim alt yapısına sahip olmadıkları için sosyal bilimler, iktisat, işletme, teknik... gibi bırıanşlarda tahsil görmeyi tercih etmektedirler. İlahiyat fakültelerine yönelenler çok azdır.

Bütün Kuzey KAFKASYA'da dinî neşriyat yok denecek düzeydedir. Fıkıh, akaid, kelam, hadis, tefsir... gibi islamî bilimlerde yerli dillerde kitap basılmamaktadır. Bu durum, ne yazık ki çok eski zamanlardan beri aynı minval üzere devam etmektedir. Tabiatıyla bunun sebebi de müşterek bir bilim dilinin olmayışdır.

Ehl-i sünnet itikadına mensup olmayan veya islamın hoş karşılamadığı akımlara, tarikatlara mensup kişi ve örgütler de faaliyet halindedirler. Ama bunların başarılı olduklarına dair elimizde doneler yoktur. Kafkas halkı bilgi eksikliği de olsa ehl-i sünnet itikadına bağlı müslüman olduğunu çok iyi bilmektedir. Bu itibarla söz geç

faaliyetlerin başarılı olamayacağını söyleyebiliriz.

DAĞISTAN VE ÇEÇENİSTAN'DA DURUM

Marksist-Leninist rejim döneminde güçlü tarikatlar (Nakşibendiyye ve Ka'diriyye) toplumun dinî hayatını ayakta tutmayı başarmıştır. Bunlar, gerektiğinde illegal hale de dönüşerek, fertlerin ve cemaatlerin dinî ihtiyaçlarını karşılayabilmişlerdir. Kur'an öğrenimi kesintiye uğramamıştır. Namaz ve oruç mümkün mertebe yerine getirilmiştir. Dinî nikah, mevlid, cenaze töreni, bayram ve kandil kutlamaları, erkek çocukların sünnet ettirilmeleri... gibi islamî ibadet ve adetler de kesintisiz icra edilmiştir. Bu sebepten, yeni yetişen nesiller görerek ve yaşayarak dinlerini öğrenme imkânı bulmuşlardır.

Çeçenlerde islamî hayat öyle bir kimlik kazanmıştır ki onlar sürgün yıllarında bile dinden kopmamışlardır. İtikadın sağlam olması, Çeçen toplumunda "özgürlük" fikrini geliştirmiş, (yasakçı dikta rejimine rağmen) dinî ibadetleri pervasızca yerine getirecek derecede bir cesaretin ve iman gücünün oluşmasına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak millî birlik ve millî uyanış da geliştiğinden, Sovyetler Birliği dağılınca Çeçen halkı kararlı bir şekilde bağımsızlık hareketini başlatabilmiştir. Buna karşılık, dinî akide bakımından Çeçenlerin seviyesine gelemeyen diğer Kafkas halkları özgürlüklerine kavuşmak için bu elverişli ortamdan yararlanamamışlar, hatta onların bağımsızlık hareketinin manasını bile anlayamamışlardır.

İSLAMİ ALT YAPININ YARARLARI

Dağıstan ve Çeçenistan'da islamî alt yapı güçlü olduğu için perestroyka ve glasnost ile beraber dinî hayatta belirgin şekilde bir canlanma olmuştur. Birkaç ay içerisinde hemen her yerleşim biriminde cami veya mescid inşa edilmiş, Kur'an mektepleri faaliyete geçirilmiş, din okullarının açılması da ivme kazanmıştır. Mesala, Caharkala'da iki adet İslam Enstitüsü açılmıştır. Öteyandan, savaşın çıkması Çeçenistan'da islamî hayatı daha da güçlendirmiştir. Merhum Cahar Dudayev ve arkadaşları tıpkı İmam Şamil döneminde olduğu gibi İslam'ın ruh gücünü kuvvetlendirici ve ulusal birliği sağlayıcı iksirinden yararlanmayı millî bir politika ve yaşam tarzı haline getirmişler, bunda muvaffak da olmuşlardır. Böylece hür müslüman ülkelerdeki islamî hayatı bile geride bırakan sağlam bir islamî hayat oluşmuştur.

Dağıstan'da da durum iyiye gitmektedir. Alt yapının oluşu, mabetlerin ve dinî okulların tesisini kolaylaştırmıştır. Mescidsiz köy kalmadığı gibi Türkiyeli hayırseverlerin de yardımlarıyla başkent Mahaçkala'da Süleymaniye Camii'ne benzer muhteşem bir cami inşa edilmiştir. Bu azametli mabedin kupbe ve minarelerinin Dağıstan semalarına doğru yükselmesi halk katında büyük bir vecd ve heyecana sebep olmuştur.

Dağıstan'da dinî cemaatler ve islamî vakıflar şeklinde örgütlenme de bir hayli güç

kazanmıştır. İmkânlar nispetinde dinî neşriyat da yapılmaktadır.

Bugün Çeçenistan ve Dağıstan'daki islamî hayat Azerbaycan ve Türkistan Cumhuriyetlerindeki islamî hayattan çok daha ileri düzeydedir.

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen, Orta ve Batı Kuzey KAFKASYA'da yaygın halde olan alkolizm ne yazık ki Dağıstan'da da mevcuttur. Ancak alarm verecek bir seviyeye ulaştığı söylenemez.

İSLAMİ KİMLİK

1552'de Kazan Hanlığı'nın işgaliyle başlayan Rus yayılcılığı, geçen yüzyılda Batı Türkistan ile tekmil Kafkasya'nın işgal ve ilhakıyla en yüksek düzeye ulaşmış, Türkiye ile Doğu Türkistan'ın dışında kalan Türk yurtları Rus esaretine girmiştir. İşgal ettiği ülkelerde slay kolonileri oluşturarak yerli ulusal nüfusu azınlığa düşürme ve asimile edip yutma politikası izleyen Rus emperyalizminin bitmek tükenmek bilmeyen baskılarına sadece "müslüman kimliğine" sarılan halklar karşı koyabilmişlerdir. Sibirya ve Altay'ın mecusî Türk kabileleri ulusal kültürlerini ve dillerini kaybetme noktasına gelmişler, fizik olarak değilse de mentalite olarak ruslaşma sürecine girmişlerdir. Buna karşılık 444 yıldan beri en katı Rus baskısı altında bulunmalarına rağmen İtil-Ural'ın müsliman Türkleri bugüne kadar ayakta kalabilmişlerdir. Keza, KAFKASYA ve Türkistan'da da aynı durum vardır.

Zaman gelmiş "Ben müslümanım" ifadesi islamî ve millî kimliği ayakta tutmaya yeterli olmuştur.

Zamanımızda islamî kimliğin önemi daha da artmıştır. Kuzey KAFKASYA'da kültür birliği ve kavmî yakınlık güçlü bir şekilde var olmakla beraber, dil birliğinin olmayışı "İslamî kimliğin" önemini daha da artırmıştır. Zaten İmam Şamil döneminde yegâne birleştirici öğenin İslam Dini olduğu somut olarak anlaşılmıştır.

Bugün Kuzey KAFKASYA'da, komunist yatıp liberal demokrat kalkan aydınların etkinliği bir vak'adır. Bunların dine ve dolayısıyla İslam'a sıcak bakmadıkları da bilinen bir gerçektir. Ama, ideolojilere yem olmadan, ulusal kültür ve İslam inancı dairesinde formasyonlarını tamamlayacak olan yeni kuşakların "İslamî kimliğe" sarılacakları muhakkaktır.

RUSYA MÜSLÜMANLARI BİRLİĞİ (RMB)

Tüm Rusya Federasyonunda yaşayan müslümanları aynı çatı altında toplamayı amaçlayan iktisadî, siyasî, ictimai amaçları olan bir örgüttür. 1995 yılında Moskova'da faaliyete geçen bu kuruluş, haddi zatında 1905'te kurulup 1917'de faaliyetten men edilen "Rusya Müslümanları Birliği" nin günümüzdeki devamıdır. 69 şubesiyle tüm RF'de aktivite göstermektedir.

Buna muvazi olarak kurulan bir diğer örgüt de "Tüm Rusya Müslümanları Sosyo Politik Hareketi" olup buna kısaca "Nur Hareketi" de denilmektedir. 16 Nisan

1995'te kurulan Nur Hareketi yerel şubelerinin yanı sıra "Müslüman kadınlar ve Gençlik Örgütü" adıyla bir yan kuruluşu da faaliyete geçirmiştir. Nur Teşkilatı son seçimlerde de büyük etkinlik göstermiştir.

Her iki örgütün amaçları ve programları bir birine çok yakın olup ayrı ayrı faaliyet göstermeleri halkın üzüntüsüne sebep olmaktaydı. Bu durumu kısa zamanda idrak eden iki örgütün yöneticileri geçen yılın mayıs ayında bir araya gelerek birleşme kararı aldılar. Mahaçkala'da imzalanan protokol ile birleşme gerçekleştirilmiş, örgütün adının RMB olarak kalması kararlaştırılmış ve genel başkanlığa Dağıstan temsilcisi NADİR HAÇILAYEV seçilmiştir.

Bu olumlu gelişmelere rağmen birliğin önemini henüz idrak edemeyenler de vardır. Mesela, RMB'nin eski genel sekreteri ve Saratov Camii'nin ateşli imamı Mukaddas Bibarsav sözü geçen birleşmeden kısa süre önce "Rusya Müslümanları Partisi" adıyla bir parti kurmuştur. bunlardan hangisinin müslüman halk nezdinde kabul göreceği zamanla anlaşılacaktır. Şimdilik, müslümanlara dinamizm getireceği için her iki kuruluşu da olumlu karşılıyoruz.

AKTÜEL SORUNLAR

Kuzey KAFKASYA müslümanlarının din işleri, 1988'den itibaren 12 dinî idare halinde yeniden örgütlenmiştir. Her dinî idare 4 müftülük, 6 muhtesibat ve çok sayıda hademe-i hayarattan oluşmaktadır. Ama dinî sorunlar artarak devam etmektedir. Başlıca sorunları şöyle sıralayabiliriz:

- Ehliyetli din adamı ihtiyacının bir an önce karşılanması.
- Kur'an kurslarının bütün yerleşim birimlerine yayılması, hem çocuklara hem de erişkinlere Kur'an öğretilmesi.
- Din adamı yetiştirecek orta ve yüksek dereceli okullara öğretim elemanı bulunması.
- Kısa ilmuhal bilgilerinden tefsire kadar her biraşta dinî neşriyatın sağlanması ve bilgi eksikliğinin giderilmesi.
- Cami ve mescidlerin İslam'a yakışır bir tarzda inşası.
- Müslüman ülkelere dinî tahsil için gitmek isteyen gençlere bu ülkeler tarafından yeterince burs verilmesi.
- Hacc ziyaretinin düzene konulması, müslümanların bu uğurda maceraya atılmalarının önlenmesi.
- Özellikle Orta ve Batı Kuzey KAFKASYA'da İslamî vakıfların güçlendirilmesi ve din işleri teşkilatına sürekli malî kaynak sağlanması.

Zamanımızda her türlü sorunu tek başına çözen ülke yok gibidir. Komşu ve dost ülkelere yardım sağlanması tabii bir durumdur. Kuzey KAFKASYA ve Kafkas müslümanları İslam aleminin bir parçası olduğuna göre, vaziyeti uygun olan müslüman

devletlerin yardımcı olmaları gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla bazı sorunların halline yardımcı olmaya çalışmakta ise de yeterli değildir. Fetih Vakfı, Türk Kolejleri zincirinden birkaç tanesini Kuzey Kafkasya'da faaliyete geçirmiştir. Ancak bu okullarda klasik din tedrisatı yapılmamaktadır. Türkiye'deki islamî vakıflar ile dinî cemaatlerin de özellikle Rusya Federasyonu içinde yaşayan müslümanlara yönelik faaliyetlerde bulunmaları fevkalade yararlı olacaktır.

SON SÖZ

Yetmiş yıl devam eden ateist otokratik bir rejimin, fertlerin ruh yapılarında ve sosyal yaşamlarında büyük yaralar açtığı apaçık ortadadır. Böyle toplumların toparlanmaları için zamana ve dış yardıma ihtiyaç vardır. Kafkas müslümanları yeniden İslam'a dönüş hareketlerini başarıyla hedefe ulaştırmak için kardeş İslam ülkelerinden, özellikle Türkiye'den maddî ve manevî yardım beklemektedir.

Bütün olumsuzluklara rağmen, köklü bir islamî geçmişe sahip Dağıstan ve Çeçenistan'ın önderliğinde tüm Kuzey KAFKASYA'da muhteşem bir İslam'a dönüşün, diğer bir ifadeyle islamî rönesansın gerçekleşeceğine inanıyorum.

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

Bennigsen, A.-Quelquejay, Chantal Lemercier. Sufi ve Komiser, Akçağ Yayınları, İstanbul-1988.

Bennigsen, A. Stepte Ezan Sesleri. Selçuk Yayınları, İstanbul-1981.

d'Encause, Hélène Carrère. Risse im Roten Imperium-Verlag Fritz Molden. Wien-München-Zürich-Innsbruck-1979.

Hamzatov, H.-Muhammadhanov, M.-Rusya Federasyonunda Dinlerin durumu, 1997. Birleşik KAFKASYA dersininin 11. sayısında yayınlanacak makale.

Kadir, Zülfiye. Rusya'da Siyasî Müslüman Hareketler-Avrasya Etüdları, Sayı: 2, 1996.

Kantemir, Alihan. İslamiyet ve Konunizm-DERGI, Sayı: 16-1959. SBÖE, München.

Kunta, Prof. Abdurrahman. Sovyetler Birliğinde Müslümanlığın Gerçek Durumu-DERGI, Sayı: 35/36, 1964. SBÖE, München.

RMB'den Kafkas Halklarına Çağrı-Birleşik Kafkasya Dergisi, Sayı: 8, 1996.

Von Stackelberg, G.A. - Sovyetlerin Komünist Emperyalizmi Tecrübesi ve Sovyetler Birliğindeki Müslümanlar. DERGI, Sayı: 23/24-1961. SBÖM, München.

"Üyge İgilik" - Haftalık Karaçayca-Rusça gazete, Sayı: 9(42)-Moskova.

"Vestnik Soyuzu Musulman Rosii" Dağıstan/Mahaçkala'da yayınlanan RMB bülteni, 1996.

SOSYOLOJİK AÇIDAN KAFKASYA HALKLARININ ETNİK VE KÜLTÜREL BİRLİĞİ

Dr. Ufuk TAVKUL*

Kafkasya yada Kafkaslar, Karadeniz ile Hazar denizi arasında uzanan, uzunluğu 1.100 kilometreyi bulan, genişliği 110–160 kilometre arasında değişen yüksek sıradağların adıdır.

Bugün siyasî, coğrafi yada kültürel sınırlar açısından ele alındığında, karşımıza birbirinden farklı sınırlara sahip birkaç Kafkasya çıkmaktadır. Coğrafyacılar Kafkasya'yı Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye bölmüşler, siyaset bilimciler de bu bölünmeyi kabul ederek Kuzey Kafkasya – Güney Kafkasya isimlerini literatüre sokmuşlardır. Bu tarife göre Kuzey Kafkasya denildiğinde, bugün Rusya Federasyonu sınırları içinde kalan sözde özerk Kafkas cumhuriyetleri akla gelmektedir. Bunlar; Adige, Karaçay–Çerkes, Kabardin–Balkar, Kuzey Oset, Çeçen, İnguş ve Dağıstan cumhuriyetleridir. Güney Kafkasya denildiğinde ise akla gelenler, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan cumhuriyetleri ile Abhazya ve Güney Oset özerk cumhuriyetleridir.

Asıl bilimsel gerçek ise böyle değildir. Çünkü masa başında uydurulmuş olan Kuzey Kafkasya – Güney Kafkasya isimleri o bölgenin sosyolojik, etnolojik, antropolojik ve kültürel gerçeklerine uymamaktadır. Gerçekte tek bir Kafkasya vardır, o da bugün pek çok çevrelerce Kuzey Kafkasya olarak adlandırılan bölgedir. Ancak bu sınırlandırma da eksik kalmaktadır, çünkü bugün siyasî açıdan Gürcistan'a bağlı olarak görünen Abhazya ve Güney Osetya da etnik ve kültürel açıdan Kafkasya'nın bir parçasıdır ve Kafkasya'ya dahildir. Güney Kafkasya tabiri ise tamamen uydurmadır. Bu bölgenin literatürdeki asıl adı "Kafkas Ötesi" dir. Ruslar'ın bu bölgeye verdikleri "Zakavkaz", İngilizler'in verdikleri "Transcaucasus", Osmanlı ve Araplar'ın verdikleri "Mavera-i Kafkasya" adları Güney Kafkasya değil, Kafkas Ötesi anlamına gelir.

Bu bakımdan, Kafkasya denilince **Abhazya, Adigey, Kabardey, Karaçay – Malkar, Kuzey–Güney Osetya, Çeçen–İnguş ve Dağıstan halkları ve bunların yaşadıkları coğrafi bölge akla gelmelidir.** Azerîler'in ve Ermeniler'in Kafkas halklarının kültürleri ile ortak hiçbir yönleri yok iken, Gürcüler'in de ancak Kafkas dağlarının güney yamaçlarında yaşayan Svan ve Hevsur gibi kabilelerinin Kafkas halkları ile etnik ve kültürel yakınlığı vardır.

Ortak maddî hayatın belirli tarihî şartlarının bir araya getirdiği ve birleştirdiği insan topluluklarını sosyolojik açıdan "Toplum" kavramı altında tanımlamak mümkündür. Bir toplum içinde ırk farklılıklarının olması yada aynı ırka mensup grupların kendi aralarında ki farklılıkları ırka dayalı terimlerle ifade etmeleri görülebilmektedir. Bugün Kafkasya'da gerek tarihî, gerekse siyasî, ekonomik ve coğrafi şartların ortaya çıkardığı pek çok halk, boy yada etnik grup yaşamaktadır.

Coğrafi faktörler Kafkasya'daki toplumsal oluşumları bir dereceye kadar etkilemiş ve sarp dağlar, derin vadiler ve geniş düzlüklerle bölünmüş geniş bir coğrafi sahada bir-

* Sosyoloji Doktoru

birlerinden farklı pek çok etnik grup ortaya çıkmıştır. Ancak zamanla, göç, kan davası, ekonomik sıkıntı, sosyal baskılar gibi sebeplerle bu etnik gruplar arasında bir hareketlilik yaşanmış ve pek çok fert yada aileler, hatta soylar bir etnik gruptan diğerine göç ederek yada sığınarak onlara karışmış ve o etnik gruplar arasında asimile olmuşlardır. Bu hareketlilik Kafkasya halkları arasında etnik yönden bir karışıma yol açarken, kültürlerin de birbirine karışmasına ve zamanla Kafkasya'daki etnik gruplar arasında birbirine benzer sosyo-kültürel yapıların oluşmasına sebep olmuştur. Neticede, **Kafkasya'daki farklı ırklar ve etnik gruplar birbirleriyle karışıp kaynaşırken, ortak bir "Kafkas Kültürü" etrafında da birleşmişlerdir.**

Kafkasya halkları arasındaki etnik karışımı ve akrabalığı belgeleyecek olan en önemli bilgiler, bir etnik gruptan diğerine geçmek zorunda kalıp orada asimile olarak yaşamaya devam eden soyların varlığı ve onların etnik kökenlerine ait hatıralardır. Yedi göbek öncesine kadar dedelerin adlarının sayılabilmesi Kafkasya halklarının akrabalık ilişkileri açısından son derece önemli olduğundan, bugün pek çok soyun etnik kökenine ait bilgiler Kafkasya halkları arasında canlı bir biçimde koruna gelmektedir.

19. yüzyılda Kafkasya'da pek çok etnik gruba mensup soy, ekonomik ve dinî sebepler, atalık müessesesi, kültür akrabalığı, kültür temasları neticesinde etnik yönden birbirleriyle karışmışlardır. Kan davası gibi sebeplerle kendi bölgelerinden kaçmak zorunda kalanlara Anzor, Dohşuk, Kaytuk, Hatohşuk, Abay, Orusbiy, Kırımşavhal gibi Kabardey ve Karaçay prens soyları kucak açıyor ve onları koruyordu.

Digorya yöresinde Osetlerle Kabardeyler arasında güçlü bir bağlılık mevcuttu. Osetler Kabardey prenslerine vergi vermekle birlikte aralarında akrabalık ilişkileri de kuruluyordu. Birbirlerine kız alıp veriyorlardı.

Osetlerle Malkarlılar arasında da etnik ilişkiler güçlüydü. 18. yüzyılda pek çok Oset ailesi Malkar yöresine göç etmişlerdi. Birçok Malkar ailesi de Osetya'nın Digorya bölgesine yerleşmişlerdi.

Karaçaylılar arasında da değişik etnik kökenlere sahip soyların sayısı oldukça fazlaydı. Örneğin Karaçay'ın Kart Curt köyünde Gürcü, Svan, Megrel, Abhaz, Kabardey ve Dağıstan bölgelerinden kan davası ya da başka sebeplerle kaçıp gelerek yerleşen pek çok soy vardı. Karaçay'ın Ogarı Mara ve Töben Mara adlı köylerinde 1885 yılında 168 Karaçaylı aileye karşılık, 6 Abhaz, 2 Kumuk, 4 Nogay, 5 Gürcü-Svan aile yaşıyordu. Zamanla bunlar da Karaçaylılara karıştılar.

Malkar'da Ogarı Bashan bölgesinin prensleri olan Orusbiy sülalesinin köylerinde, 1867 yılında yazılan belgelere göre Bızıngı, Karaçay, Çegem, Malkar bölgelerinden gelen ailelerin yanı sıra, Gürcistan, Adigey, Kabardey, Çeçen ve Dağıstan'da gelip yerleşen soylar da yaşıyordu.

Malkar bölgesinin Köndelen köyünde yaşayan Botaş soyu ile Terskol köyünde yaşayan Koçhar soyu buraya Karaçay'dan gitmişlerdi. Osetler'in "Kaloy" soyundan 123 aile İnguşlar arasında yaşamaktaydı. "Arguyan" soyu Karaçay'a Gürcü-Svanlar'dan, "Ayda-bul" soyu Megrelle'den "Karamirza" soyu ise Nogay'lardan gelmişti.

Malkar kökenli Baysı, Bözü, Buday, Keday, Kerti, Küçmez, Meçuka, Misak, Sokur, Ogurlu, Ulbaş, Şava gibi soylar Kabardeyler arasında asimile olarak yaşamaktaydı.

Bir etnik gruptan diğerine geçen soylar, eski soy adlarını da beraberlerinde getirerek yaşatırlarken, bazı soylar ise o etnik grup arasında eski etnik kökenlerinin adıyla anı-

lıyorlardı. Bu gibi soylara örnek olarak Kabardeyler arasında Kumık, Karaşey, Balkar, Kal-muk, Abaze, Kuşha soylarını, Karaçay-Malkarlılar arasında Abaza, Abazalı, Ebze, Çer-kes, Gürcü, Nogay, Nogaylı, Kabardok, Abezek, Kumuklu, Çeçen, Türklü, Kazanlı soyla-rını sayabiliriz.

Aşağıda tespit edebildiğimiz bazı Kafkas soylarının etnik kökenleri ile ilgili bilgiler Kafkasya halkları arasındaki etnik birleşmeyi ve bir örgü niteliği taşıyan etnik ve sos-yo-kültürel bütünleşmeyi ortaya koymaktadır.

ABAZE

Kabardeyler'in Abaze soyu aslında Abaza kökenlidir.

AFAŞOK

Malkarlılar'ın Afaşok soyu Kuban Adigelerinden Kabardey'e gelerek oradan Malkar bölgesine yerleşen bir Adige'ye dayanır.

AHKÖBEK

Malkarlı Ahköbek soyunun kökeni Gürcistan'dan Malkar bölgesine göç edip yerleşen bir Gürcü'ye dayanır. Karaçay'daki Ahköbek soyu ise Abaza kökenlidir.

ALİY

Karaçaylı Aliy soyunun kökeni Dağıstan'dan Karaçay'a gelip yerleşen Kumuklu bir hocaya dayanır.

APPO

Karaçay'ın Teberdi vadisi ile Malkar'ın Holam köyünde yaşayan Appo soyunun kökeni Kabardey'in Psigansu köyünden kandavası yüzünden kaçmak zorunda kalan Temir-kan sülalesinden bir Kabardey'e dayanır.

ARTABAY

Kabardeyler'in Artabay soyunun kökeni Malkar'dan Psigansu köyüne göç ederek yerleşen Malkarlı Atabiy'in soyuna dayanmaktadır.

BIJO

Kabardeyler'in Bijo soyu, kan davası neticesinde Gürcistan'dan kaçarak Kabardey'e gelen ve Hetuey'e yerleşen bir Gürcü'ye dayanmaktadır.

BORİ

Osetyalı Ashad Bori kan davası yüzünden kaçarak Küçük Kabardey bölgesine yerleşir ve orada Kabardey'deki Bori soyunu başlatır.

BOTA

Malkarlılar'ın Botta soyundan bir genç Osetya'ya yerleşir ve orada Bota soyunu başlatır. Bottalar'ın bir kısmı da Kabardey'e göç ederek Kabardeyleşirler.

ÇEÇEN

Malkar'da Köndelen köyünde yaşayan Çeçen soyunun kökeni bir Çeçen'e dayanmaktadır. Bunlardan ayrılan bir kol da Kabardeyler arasında yaşamaktadır.

ÇORA

Malkarlı Çora soyunun kökeni Osetya'dan kaçarak Malkarlılar'a sığınan bir Oset çobana dayanmaktadır.

DZUGUR

Kabardeyler'in Dzugur soyunun kökeni Osetya'dan kaçarak Kabardey'in Auşiger köyüne yerleşen bir Oset gencine dayanır.

GEUNE

Kabardeyler'in Geune soyunun kökeni Abzehler'in Geune soyundan Baj adlı bir Adige'ye dayanır.

GOÇIYA

Karaçaylı Goçiya soyunun kökeni Gürcü-Svan bölgesinden bir kan davası yüzünden Karaçay'a kaçıp sığınan Goçiya Capriyani adlı bir Svan'a dayanır.

GOLA

Karaçay'ın Uçkulan bölgesine yerleşen Gola soyunun kökeni Gürcistan'ın Megrel bölgesinden kaçıp Karaçay'a yerleşen bir aileye dayanır.

KULİY

Kuliy adlı bir Karaçaylı kan davası yüzünden kaçarak Malkar bölgesinde Ogarı Çeçen köyüne yerleşir ve orada kendi adıyla bir soy ortaya çıkar. Bir süre sonra Kuliy soyundan Kaziy adlı bir genç Kabardey'in Zayuko köyüne göç eder ve ondan da Kabardeyler arasındaki Kuliy soyu ortaya çıkar. Bugün Kabardey ve Malkar bölgelerinde iki ayrı etnik kimlik altında yaşayan Kuliy soyu birbirleri arasında halen akrabalık ilişkilerini yürütmektedir.

KUŞHA

Kabardey'de bugün Kuşha adını taşıyan soyların kökeni üç ayrı etnik gruba dayanmaktadır. Bunlar Karaçaylılar, Malkarlılar ve Osetlerdir. Karaçay kökenli Kuşha soyu bugün Kabardey'in Malka, Kamlüko, Psinodaha, Zayukova köylerinde; Malkar kökenli Kuşha soyu Volnomaul, Kenje, Şaluşka, Baksan, Zalukokoaje köylerinde, Oset kökenli Kuşha soyu ise Lesken, Vtorom, Aşağı Çerek ile Urvan ve Terek rayonlarında yaşamaktadır.

MARŞANKUL

Karaçaylı Marşankul soyunun kökeni 19. yüzyıl ortalarında Kabardey'lerin Marşankul sülalesinden Karaçay'a gelip yerleşen bir Kabardey'e dayanır.

MAŞUK

Kabardeyler'in Maşuk soyunun kökeni 19. yüzyıl başlarında Karaçay'dan Kabardey'e gelip yerleşen Hubiy'lerden Maşuk adlı bir Karaçaylı'ya dayanmaktadır. Karaçay'daki Hubiy'ler ile Kabardey'deki Maşuk'lar akrabalık ilişkilerini devam ettirmişlerdir.

MENDOH

Kabardey'in Abayevo köyünde yaşayan Mendoh soyunun kökeni müslüman olarak buraya yerleşen Far adlı bir Oset gencine dayanır.

OTAR

Malkarlı Otar soyunun kökeni Gürcistan'ın Meshia bölgesinden gelerek Ogarı Basan'a yerleşen Gürcü-Svan prenslerinden Otar Dadeşkeliyani'nin Caşibek ve Kalibek adlı iki oğluna dayanır.

ŞAMAN

Karaçaylıların Şaman soyunun kökeni 1788 yılında Bjeduğların Tangaur-Han soyunun Şaban sülalesine mensup Mahamed adlı bir gencin önce Kabardey'e, oradan da Karaçay'a gelip yerleşmesine dayanır.

ŞANA

Kabardeyler'in Şana soyunun kökeni Osetya'nın Alagir bölgesinden kan davası yüzünden kaçırılan Sana adlı bir Oset çocuğuna dayanır.

TAMBIY

Karaçaylı Tambiy soyunun kökeni Kabardeyler'in Tambiy soyuna dayanır. Karaçaylı ve Kabardey Tambiyler akrabalık ilişkisini yürütmektedirler.

TOHÇUK

Karaçaylı Tohçuk soyunun kökeni Kabardeyler'in Kaytuk sülalesinin Dohşuk soyuna dayanır. Tohçuk ve Dohşuk'lar akrabalık ilişkisini devam ettirmektedirler.

TOKMA

Kabardeyler'in Tokma soyunun kökeni Malkar'dan Kabardey'in Dohşukuey köyüne gelip yerleşen Malkarlı Tokuma sülalesinden İshak adlı bir Malkarlı'ya dayanır.

YELEY

Kabardeyler'in Yeley soyunun kökeni Osetya'nın Lesgor köyünden Kabardey'e göç eden Yeley soyuna dayanır.

Etnik yapı ve etnik ilişkiler açısından Kafkasya halkları arasında büyük ölçüde bir etnik karışım ve bütünleşme olduğu gözlenmektedir. **Bir etnik grubu diğerlerinden ayıran biyolojik, sosyo-kültürel ve linguistik özellikler bakımından ele alındığında Kafkasya halklarını biyolojik ve sosyo-kültürel yönlerden birbirlerinden tamamen farklı etnik gruplar olarak nitelendirmek mümkün değildir.** Aralarındaki farklılık linguistik özelliklere dayanmaktadır. **Kafkasya halklarının sosyal yapıları onları birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılan etnik gruplar biçiminde bir değerlendirmeye imkân vermemektedir.** Bu durumda Kafkasya halklarını ırklara yada etnik gruplara göre değil, yalnızca aralarındaki linguistik farklılıklara göre "dil grupları" olarak sınıflandırmak mümkündür. Bunun dışında, **Kafkasya halkları her yönden birbirleri ile karışmış ve akraba topluluklar haline gelmişlerdir.** Ancak aralarındaki dil farklılığı etnik ayrımcılığı güçlendirmektedir.

Kafkasya halkları ırk ve etnik özellikler bakımından birbirleriyle tamamen karışmalarına rağmen, "etnosantrizm" ve etnik grup bilinci aralarındaki birleşme ve bütünleşmeyi zorlaştırmaktadır. Bu durumu etnolite, doğal ve tarihî yönden grup gururu ve kimliğinin devamlı olması kuralına dayanır. Bunlara karşı baskı oluştuğunda bir savunma mekanizması ortaya çıkar.

Etnik gruplar arasındaki çatışma genellikle siyasî ve ekonomik sebeplere dayanan etnik rekabet sonucunda ortaya çıkmakta ve düşmanlığa dönüşmektedir. Kafkasya halkları arasında yüzyıllar boyunca süre gelen etnik çatışma ve savaşların kökeninde de siyasî ve ekonomik sebepler yatmaktadır. Otlaklar, yaylalar, hayvan sürüleri için yüzyıllar boyunca savaşan küçük boy ve kabileler, ortak düşmanlarına karşı bir güç oluşturabilmek için güçlerini birleştirerek daha büyük kabileler haline gelmişlerdir. Birleşen boy ve kabileler arasındaki sosyal dayanışma fert ve grupları bir millî kimliği kabul etmeleri konusunda yönlendirmiştir. Böylece çeşitli dil gurupları etrafında birleşen Kafkas kabile ve toplumları ortaya çıkmıştır.

Sosyolojik veriler Kafkasya halklarının etnik ve sosyo,kültürel açıdan birbirleriyle karışarak bir kültür birliğine vardıklarını göstermektedir. Ancak aralarındaki dil farklılığı bir "millî kimlik" yerine geçmekte ve aynı soydan geldiği halde bugün iki farklı etnik grup arasında yaşamakta olan iki Kafkasyalı bile birbirlerini farklı milletlerden saymaktadır. Bu da aralarındaki birleşmeyi zorlaştırmaktadır

«TÜRKİYE, AVRUPA ve DOĞU» Konulu Panel

Osman ÇELİK

Türkiye Genç İşadamları Derneği (TÜGIAD), 22-23 Şubat 1997 tarihlerinde, Ankara Hilton Oteli'nde, "TÜRKİYE, AVRUPA ve DOĞU" konulu bir panel düzenledi. Pano ele yerli-yabancı birçok konuşmacı katıldı.

Ben, ikinci gün yapılan oturumu izledim. Bu oturumun konusu; "RUSYA, ORTA ASYA VE KAFKASYA" idi. Dinlediklerimi, okuyuculara özet olarak aktarmak istiyorum.

VADİM İGOROVIÇ KUZNETSOV

Rusya Federasyonu, Türkiye Büyük Elçisi

Rus Büyük Elçisi; "Nato ilişkileri ve Nato'nun genişletilmesi üzerine konuşacağım" diyerek söze başladı.

Nato'nun doğuya doğru genişletilmesini, inandırıcı ve gerekli görmüyoruz. Batı Avrupa Ülkeleri; Nato'nun doğuya doğru genişletilmeyeceğini, Varşova Paketi Üyeleri'nin Nato'ya alınmayacağını söylemişlerdi. Görüldüğü gibi, aksi yapılmak isteniyor.

Şu anda Rusya eskisinden daha mı tehlike arz ediyor. Değil. Bu hareket devam ederse, dünyada yeni bölünmeler meydana gelecektir.

Yeni üyeler alınarak Nato'nun hudutları genişletilir ve buralara nükleer silah yerleştirme gibi bir durum yaratılırsa, buna şiddetle karşı çıkacağız.

Nato'nun genişletilmesi çalışmaları; ekonomi, siyasi, çevre ve kültürel konularda, daha şimdiden menfi etkiler meydana getirmeye başlamıştır.

Rusya'nın genişletme çalışmalarına karşı tedbirler alması, kendisi açısından büyük ekonomik sıkıntılara neden olacaktır. Bu sıkıntı, gerilimi yaratanlara da, yansıyacaktır.

Nato'dan vazgeçilmelidir. Avrupa güvenlik konseyi kurulmalıdır. Dünya barışına ancak bu şekilde hizmet edilebilir.

Nato, bir zamanlar gerçektir. Ancak, işlevini tamamlamıştır. Bunun yerine, barış gücü oluşturulmalıdır. Barışı sağlayacak, tedbirler alınmalıdır. Tabi, bağlayıcı, yaptırım gücü olan anlaşmalar yapılmalıdır. Boş sözler ve demeçler, bizim için hiçbir şey ifade etmemektedir.

Askeri birlikler, gereksiz yerlere götürülmemelidir, barışa zarar verecek hareketlerden mutlaka kaçınmalıdır.

Karşımızda olumsuz gelişmeler olmasına rağmen, biz görüşmeleri kesmedik. Müspet sonuç almak için, temaslarımızı sürdürüyoruz.

Bir resepsiyonda, bir İngiliz milletvekili ile sohbet ettim. "Nato'nun genişletilmesine ülke olarak katkımız olduğu için, vicdan azabı çekiyorum", dedi. Ben de; "ilerde, daha çok vicdan azabı çekmemek için, şimdiden tedbir almalısınız", dedim.

Sonuç olarak; "Barış için birlikte tedbir alalım", diyorum.

MARIE BENINGSSEN

Orta Asya Basın Müşaviri-Fransa

Ben, Kuzey Kafkaslara dikkatinizi çekmek istiyorum. Özellikle, Çeçen Savaşı'na değineceğim. Bunun etkileri üzerinde duracağım.

Rusya, yasal haklarını koruduğunu söyleyerek, Çeçenistan'a asker göndermiştir. Bağımsız Devletler Topluluğu topraklarında asker bulundurmaktadır.

Aynı gerçeklerle, Kuzey Kafkasya tekrar askeri bölge haline getirilmiştir. "Rusya'nın güvenliği açısından gereklidir" diyerek, Güney Kafkasya'ya da, askeri birlikler yerleştirilmektedir.

1945'lerde, Türkiye ile Rusya arasında ciddi bir gerilim vardı. Böylesine bir duruma, yeniden dönülmemelidir. Şu anda, Türkiye ile Rusya arasında olumlu bir yakınlaşma vardır. Her iki ülkenin yararı için, bu durum korunmalıdır.

Rusya Federasyonu için, dıştan gelecek önemli bir tehlike yoktur. Hayali tehlikeler yaratarak, komşularını rahatsız etmemelidir.

Rusya için asıl tehlike içerdedir. Pan-Türkizm, Pan-İslamizm hareketleri giderek güçlenmektedir. Gerek inanç gerekse ırki bakımdan, Rusya'nın yapısı bu çeşitliliği muhafaza ettiği sürece, tehlikelerin devam etmesi doğaldır.

Türkiye, haklı olarak; Rusya'nın Kuzey Kafkasya'da ve Trans Kafkasya'daki girişimleri nedeniyle endişelidir. Bölgede ortak çözümler, aranmalıdır.

Rusya, K. Kafkasya'yı işgal etmeye kalktığı zaman, çok ciddi bir direnişle karşılaşmıştı. 1801'de, Gürcistan'ın kendi isteği ile Rusya'nın himayesine girmesi, Azerbaycan'ın yeterli mukavemet gösterememesi, K. Kafkasya'nın işgalini kolaylaştırmıştır.

Çar 1. Aleksandr'ın özellikle Çeçenler'in üzerinde durması, ardından Şamil'in teslim olmak zorunda kalması, sonucu hızlandırmıştır. Kuzey Kafkasyalıların direnişi çökmüştür.

Ancak, Kuzey Kafkasyalıları hiçbir zaman, tam olarak pasivize edilememiştir. İşgalden bu yana, her yirmi yılda bir, isyan ve direnişler olmuştur.

Bugünün Çeçenistan olaylarına gelince; Dudayev, Rusya Federasyonu'ndan değil, Sovyetler Birliği'nden ayrılmıştır. Ancak Moskova, olayı böyle yorumlamayınca çatışma başlamıştır.

Çeçen direnişi, önemli birkaç noktada başarılı olmuştur. Bunların dışında, görülen manzara şudur: Çeçenistan tam bir felakete uğramıştır.

1995'in mayıs ve haziran aylarında, Çeçenler'in direnişi doruk noktasına çıkmıştır. Şamil Basayev'in karşı baskını ile barış süreci başlamıştır.

1995 yazından sonra: Rus Ordusu, Çeçen direnişçilerine karşı koyamaz hale gelmişti. Grozni kuşatılmıştır.

Bu esnada, Aslan Mashadov'un bir demeci ilgi çekicidir. "Rus Birlikleri, Çeçenistan'a değil, kendi garnizonlarına hakimdirler".

Rus-Çeçen Savaşı, yarım milyon insanın perişan olmasına neden olmuştur. Doğal olarak, Çeçen tarafı ezilmiştir. Çünkü, uçakların ve tankların desteğindeki 200.000 Rus Askeri'ne karşı, bir avuç Çeçen direnişçi vardı.

Buna rağmen; Rus Askerleri, sefalet içinde bir hayat sürmüş, savaşacak güçle-

ri kalmamıştı. Her Rus Askeri yenilgisi, Rusya'da kargaşaya neden olmuştur. Japon savaşı ve Afganistan savaşında da benzer şeyler yaşanmıştı.

Rusya'da gerçeği görenler vardı. General Lebed gibi barış yanlıları, savaşın bitmesine hizmet etmişlerdir. Ancak, gelecek tam olarak aydınlık değildir.

Herşeye rağmen, Rusya ile Çeçenler arasında bir anlaşma olmalıdır. Ortak bir çözüm bulunmalıdır. Rusya dışından gelecek etkiler, barışı yönlendirebilir.

Son Çeçenistan seçimleri, hem Çeçenler hem de Rusya açısından önemlidir. Katılım yüksek oldu. Aslan Mashadov'un seçilmesi olumlu bir olaydır.

Buna sorarsanız, Çeçenistan için siyasi bağımsızlık gereklidir. Çünkü, Tataristan Modeli'ni Çeçenler kabul etmez. Yeniden, olaylar meydana gelebilir.

Dünya, Moskova'nın macerasına katılmamalıdır. Rusya, güven duyduğu takdirde, tekrar barışı bozabilir. Buna engel olunmalıdır.

Moskova'daki barış yanlılarına büyük görevler düşmektedir. Gerekirse, anayasa değişikliği yapılarak, Çeçenlerin bağımsızlığı mutlaka sağlanmalıdır.

Marie Beningsen'in konuşması bitince; Rus Elçisi Kurnetsov, panel yöneticisinden söz istedi. Karşı görüş bildirmek ihtiyacını duydu.

"Sayın konuşmacı, karamsar bir tablo çizdi. Buna katılmıyorum. "Diyerek, kısa bir konuşma yaptı.

Rusya, kimseyi düşman olarak ilan etmemiştir. Biz, insani davranmaya çalıştık. Dostlarımız bu kanaattedir.

Artık bir Varşova Paktı yok. Nato geri çekildi. Rusya'nın barışı nasıl koruyacağı tayin edilmemişti. Çeçenistan'da, Abhazya'da ve Güney Osetya'da meydana gelen olaylar yüzünden suçlanmamamız gerekir.

Rusya'da bulunan otonom topluluklara, bağımsızlık hakkı verilmemişti. Çeçenistan da bunlardan biriydi. Sovyetler Birliği'ni meydana getiren Cumhuriyetler gibi hareket edemezdi.

Çeçenistan, henüz bir devlet değildi. Bağımsızlığı bu nedenle kabul edilmedi. Rusya'nın entegre bir parçası olan Çeçenistan bağımsız olamaz.

Marie Beningsen, Büyük Elçi'nin son konuşmasına, çok kısa bir cevap vermekle yetindi.

Çeçenistan'ın bağımsızlığını tanıyanlar çıkabilir. Son durum, 2001 yılına kadar tartışılacaktır. O zaman, hep birlikte sonucu göreceğiz.

İGOR MARKOV

Ekonomi Danışmanı – Rusya Federasyonu

İgor Markov da; "Önce, son tartışmaya yer vermek istiyorum", diyerek söze başladı. O da, Marie Beningsen'in görüşlerine takılmıştı. Büyük Elçi gibi, Rusya'yı savundu.

Çeçenistan ile ilgili çözüm yolları Moskova'dan geçer. Çeçenistan için siyasi bağımsızlık yeterli değildir. Devlet olmak için, ekonomik bağımsızlık şarttır. Çeçenistan, ekonomik bakımından Moskova'ya bağlı olduğu sürece, bağımsız olamaz. Yaşama imkanı bulamaz.

Rusya'nın, artık eski gücünün kaybettiğinden sözedildi. Rusya'nın büyük nükle-

er gücü ve petrol kaynakları vardır. Buna rağmen, Rusya'nın çökmüş olmasından söz etmek doğru değildir. Rusya'nın gücünü kaybetmiş olmasından kimse sevinmesin. Rusya'nın çöküşü, bütün dünyayı olumsuz şekilde etkiler.

Rusya, demokratikleşme konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Özelleşme hızla yürümektedir. Yakın bir gelecekte, bütün bunlar meyvelerini vermeye başlayacaktır.

Ancak, herşeyin yolunda gittiğini söylemek, şüphesiz doğru değildir. Her konuda durum nezaketini korumaktadır. Ekonomik yapılaşma bozuktur. Açlık vardır. Halk sıkıntı içindedir. Siyasi istikrar yoktur.

Devlet Başkanı'nın, geniş yetkilere sahip olması, menfi sonuç vermektedir. Yeltsin, görevini yapmamaktadır. Dünyada, bizdekine benzer bir örnek yoktur. Bu nedenle, Rusya'nın nasıl bir yol izlemesi gerektiği tartışılır hale gelmiştir.

Özelleşmenin, bilhassa demokratikleşmenin, Rusya'da gerçekleşebileceği konusu, kuşkuyla karşılanmaktadır. Bütün dikkatler, bu noktalara çevrilmiştir. Başarının bunlara bağlı olduğu ifade edilmektedir.

Bu konferans (paneli kastediyor); Türkiye'nin, Rusya'ya ne kadar önem verildiğini göstermektedir. Süleyman Demirel'in sözlerinden bunları anlıyoruz (Sayın Devlet Başkanımızın, bir gün önce, panelin açılışında yaptığı konuşmayı kastetmektedir).

Doğruyu söylemek gerekirse; bizim Yöneticilerimiz, yürürlükteki kanunlara uymuyorlar. En büyük olumsuzluklar bundan ileri gelmektedir.

Beş yıllık reform planlarımızın iyi yürüdüğünü söylemek mümkün değildir. Siyasi durum, iyi değildir. Devlet kadrolarında çalışanlar, kendi bencil çıkarlarını düşünmektedirler.

Ancak, Moskova'daki duruma, çıkar peşindeki bürokratik kadrolara bakarak, Rusya hakkında karar verilmemelidir. Halkımız bilinçlidir. Son derece, olumlu bir tutum sergilemektedir.

Ekonominin iyileşeceğini ümit ediyoruz. Yakın bir zamanda, olumlu bir patlama olacaktır.

Bahar aylarında, yeni gelişmeler bekliyoruz. İktidar değişebilir. Sistem dışı birileri dahi gelse, olumsuzlukları temizlemek ihtiyacını duyacaktır. Bugünkünden daha iyi bir durum ortaya çıkacaktır.

Çeçenistan olayları da, bu gelişmelere bağlı olarak, şu ya da bu şekilde bir çözüme ulaşacaktır.

Prof. KAMİL BEKYASHEV

Moskova Üniversitesi, Akademi Üyesi

Ben, Hazar Bölgesi'nden bahsedeciğim. Eskiden, Hazar Denizi'ni, İran ve Sovyetler Birliği paylaşıyordu. Şimdi ise, Hazar'ın çevresinde, beş bağımsız ülke oluştu. Yeni hukuki durumlar ortaya çıkmıştır. Yeni duruma uygun, bir statü gereklidir.

Ülusallararası bir hukuk uzmanı olarak ben diyorum ki; Hazar Denizi ile ilgili, İran ve Sovyetler arasında daha önce tespit edilen kararlar hala geçerlidir. İran ve Rusya Federasyonu bu görüşü palasıyorlar. Bağımsızlığını yeni elde eden üç ülke ise, bunu kabul etmiyorlar. Hazar üzerinde hakları olduğunu söyleyerek, yeni sözleşmelerin ya-

pılmasını istiyorlar.

Ortaya atılan yeni görüş, beraberinde, çok büyük problemler getireceğe benzetmektedir.

Oysa, Hazar bir göldür. Uluslararası okyanuslara bağlı değildir.

Bence, fiziki paylaşım yapmak zordur. Çözüm için, uluslararası bir kurum oluşturulmalıdır. Gelir dağılımı yapmayı esas alan bir yöntem uygulanmalıdır. Bir çatışmayı önleyecek çareyi, böyle görüyorum.

Hazar Denizi'nin en büyük ekonomik kaynaklarından biri, havvyarı değerli Mersin Balığı'dır. Başta problem olacak konulardan biri budur. Azerbaycan, Mersin Balığı'nı avlamak suretiyle, en büyük payı almaktadır. Bu davranış, hukuk dışıdır.

Mersin Balığı'nın neslinin devam ettirilmesi için, önce hukuk dışı avlanmalar önlenmelidir. Havyar üretimi, mutlaka bölüşülmelidir. İran ile Rusya Federasyonu, bu konuda ortak görüş sahibidirler. Bu hukuki anlayışa Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan katılmalıdır.

(Konuşmacı, Hazar'a sınırı olan Kazakistan'dan hiç söz etmedi).

Rusya Federasyonu, Hazar'ın bir bütün halinde ele alınmasını istemektedir. Küçük hakimiyet alanlarına bölünmesine taraftar değildir.

Şu anda, geçerli olan durum şudur: Hazar'a sınırı olan her ülke, 10 yada 20 mi-li aşmayacak şekilde avlanma hakkına sahiptir. Bu aşılmamalıdır. Aksi halde problem çıkar.

Hazar Denizi'nin, başka ekonomik kaynakları daha vardır. Bunların en önemlilerinden biri de petroldür. Hazar Denizi'nde hak iddia eden ülkelerin, çözüm için ortak bir yol bulmaları gerekir. Problemler, sürüncemede bırakılmamalıdır.

Sözümü bitirmeden, Sayın Marie Beningsen'in, biraz önce belirttiği konulara temas etmek istiyorum.

Sayın Kuznetzov'un sözlerine ben de katılıyorum. Bazı konular, gereğinden fazla abartılarak anlatılıyor.

"Rusya'da Pantürkizm ve Panislamizm hareketleri vardır", denildi. Bu doğru değildir.

Ben müslümanım. Rusya Federasyonu'nun her tarafına dağılmış, büyük bir ailem var. Ailemi oluşturan kişilerden hiç biri, böyle bir hareketin varlığından bile haberleri yoktur. Böylesine bir iddiayı, ben ilk defa duyuyorum. Söylenenlerin doğru olduğuna inanmıyorum.

YURİ BUTCHENKO

Eski Muhalif ve Siyasi Araştırmacı-Rusya Federasyonu

Konuya Çeçenistan'la başladık. Bazı düzeltmeler yapmak istiyorum.

Basına, özellikle Rus Gazeteleri'ne bakarak sonuçlar çıkarmak yanlışır. Geçmişte gerçekleştirilen Çeçen ve diğer toplulukların sürgün olaylarını biliyoruz. Bunlar, çok gerilerde kaldı.

"Çeçenistan'ın Ordusu olmadığı halde, Rus Birlikleri'ne uzun süre dayandı", denildi. Çeçenistan'ın ordusu vardı. Savaşın başında, iki tank alayı bütün donanımıyla hazırı.

Rus Askeri Birlikleri'nin hareketi, çok sınırlı yürütüldü. Biz aslında, bu savaşı 2-3 günde bitirebilirdik. Sınırlı hareket nedeniyle, savaş uzadı. Ayrıca, Generaller'in başarısızlığı da, buna eklenmelidir.

Çeçenler'den Şamil Basayev'e ve diğer bazı şahıslara duyulan hayranlığı kabul etmek mümkün değildir.

Basayev, hastane bastı, hastaları rehin aldı. Böyle bir hareket, kahramanlık değildir.

Rusya'ya dönmek istiyorum. Rusya'da, görüldüğü gibi, bir lider kavgası vardır. General Lebed önde gidiyor. Diğerleri O'nu izliyorlar.

Rusya'yı bir takım açmazlara sürükleyen bu belirsizliktir. Bu problemin, zamanla çözüleceğine inanıyorum.

Nato'nun genişletilmesi gibi bir çalışmanın yapılması, Rus Halkı'nı tedirgin etmektedir.

Sayılagelen problemler, Rusya'nın gelişmesini, demokratikleşme yolunda ilerlemesini engellemektedir.

Rusya, Türkiye'ye ilgi duyuyor. Türkiye de aynı sıcak duyguları taşıyor. Bu ilişki, çok iyi kullanılmalıdır.

KONSTANTİN YELİSEYEV

Cumhurbaşkanlığı Siyasi Danışmanı-Rusya Federasyonu

Sanıyorum, konuşmacıların en genci benim.

1981 yılında, yani onaltı yıl önce Türkiye'ye gelmişim. O zaman, ondört yaşındaydım.

Çok genç olmama rağmen, bazı önemli şeyleri farketmişim. Türkler, Rusya'yı yakından izliyorlardı. Bütün Halkı, Atatürk ilkelerine bağlıydılar.

Bugün de, Atatürk ve O'nun ilkelerinin hala yaşadığını gördüm.

Tarihte, Rusya ile Türkiye, iyi ve kötü günleri paylaşmıştır. Kötüler unutulmalı, iyiler hatırlanmalıdır. İyi olan şeyler, bugünün dostluğu için kullanılmalıdır.

Onaltı yıl önce, 23 Nisan Bayramı Şenlikleri'ne katılmak için gelmişim. Ben o günlerin sıcak duygularını taşıyorum. Türk ve Rus dostluğunun devamını diliyorum.

Panel Yöneticisi, konuşmalar bittikten sonra, soruları olanlara, konuşma izni vereceğini söyledi. Birdenbire, birçok elin kalktığını görünce; zamanın ilerlediğini beyanla, sınırlı soru kabul edebileceğini ilave etti.

Soruların ve bunlara verilen cevapların tamamını aktarmam mümkün değil. Sadece, ikisi üzerinde durmak istiyorum.

Bir dinleyici; Marie Beningsen'e, Rusya'daki İslami tehdidin ne olduğunu biraz daha açmasını istedi.

Bayan Beningsen'in dışında bütün konuşmacılar Rus idi. Yukarıda görüldüğü gibi kendisinden sonra konuşanlardan tepki görmüştü. Bu nedenle olacak, tartışmayı büyütmek istemedi.

Özetle şunları söyledi.

Gördüğümüz gibi, benden sonra konuşan bazı kişiler, İslami tehdidi reddettiler. "Rus Basını'nın yazdıklarına bakılmamalı", dediler. Ben, dünya basınına bakarak,

düşündüklerimi açıkladım. Söylediklerimin doğruluğu konusunda, ısrarlı değilim.

Bu konuda, kısa bir yorum yapmak istiyorum. Bayan Beningsen; Rusya Federasyon'u içinde, küçümsenmeyecek miktarda Türk ve Müslüman Halklar'ın var olduğunu, gelecekte bu toplulukların bağımsızlık için başkaldırabileceklerini ima etmişti. Tartışmada yalnız kalınca, görüşlerini açmaktan vazgeçti. Salondaki hava da buna uygun değildi.

Bir de, tarafımdan sorulan soruları ve verilen cevapları anlatmak istiyorum.

İki soru sormuştum:

Birincisi şöyle: Rusya Federasyonu, adı üstünde Federal bir devlet, Federe Devletler'in yönetime iştirak hakları vardır. Durum bu iken, Çeçenistan'a müdahale edilmeden, neden diğer Federe Devletlerin görüşleri alınmadı?

İkincisi de şu şekilde idi: "Şamil Basayev'in kahramanlığı, hastane basmak ve hastaları rehin almaktan ibarettir. Buna kahramanlık denmez" denildi. Peki, ya Rus Birlikleri'nin yaptıklarına ne demeli? Çeçenistan, yerden ve havadan iki yıl boyunca bombalandı. Asker sivil farkı gözetilmedi. Değil hastaları rehin almak, hastaneler ve çocuk yuvaları dahi yerle bir edildi. Sizce bu, kahramanlık mıdır?

Büyük Elçi Kuznetsov ile sağında oturan Yuri Butchenko kısa bir süre fısıldaştilar. Sonra, sorduklarıma Yuri Butchenko cevap verdi.

Moskova, Çeçen Yönetimi ile bir anlaşma zemini bulmak için çok çalıştı. Ancak, bu imkan sağlanamadı. Müdahale zorunlu olarak gündeme geldi.

Federe Devletlere gelince; hepsi de, müdahale konusunda merkez ile hemfikir diler. Rus Birlikleri'nin Çeçenistan'a sevk edilmesi olayına, karşı çıkan olmadı.

Öte yandan; Rus Ordu Birlikleri'nin Çeçenistan'da yaptıkları tahribatı, biz de onaylamadık. Bütün Rus Halkı, yapılanlara karşı çıktı.

Çeçenistan'da, hala büyük sıkıntı var. Biz, barışın devam etmesini, açılan yaraların kapatılmasını istiyoruz.

Verilen cevaplara, doğrudur demek çok zordu. Söylenecek çok şey vardı. Ancak tartışmayı daha ileri götürmek, mümkün değildi.

Panel, problemlere sıcak yaklaşmak, çare bulmak amacıyla tertiplenmişti. Kapanış konuşmasından, bunu anlamak mümkündü. İsrarlı olmadan, konuyu dozunda bırakmakla doğru olanı yapmışım.

Nitekim, TÜGİAD temsilcisi, kapanış konuşmasını yaparken; özellikle, Türk-Rus dostluğunun önemli olduğunu dile getirdi. Rusya'da çalışan Türk İş Adamları'nın, dostluğun devamı konusunda önemli işlevleri olacağını söyledi. Panelin amacı anlaşılmıştı. İçten içe kanayan yaraları kaşımak değildi. Olaylara olumlu bakmaktı.

Ne var ki, salondan çıkarken ben iyimser değildim. Rusya konusunda uzman olan Marie Beningsen de, sanırım benim gibiydi.

Kulise çıktığımızda, bir dostumun aracılığı ile kısa bir konuşma yaptık. Birlikte kahve içtik. "Sorularınızdan, Kafkasya ile ilginiz olduğunu anlamıştım", dedi. Hüzünlü bir ifadeyle gülümsedi.

TÜRK DÜNYASININ DİNİ PROBLEMLERİ

Doç. Dr. Mustafa ERDEM*

Günümüzde Türk dünyasını üç ana grupta değerlendirmek mümkündür. Bu gruplandırma, büyük ölçüde, sosyo-kültürel ve siyasi konum gözönüne alınarak değerlendirilmektedir.

1-Merkezinde Türkiye Cumhuriyetinin bulunduğu, Osmanlı İmparatorluğu toprakları içinde yaşayan Kuzey Irak, Kıbrıs ve Balkan Türkleri.

2-Eski Sovyet Birliği bünyesinde bulunan Türkler.

3-Bu iki sınıflandırmanın dışında kalmış ve halen bağımsız devlet kuramamış olan Türkler.

Bugün dünya Türklüğünün en güçlü devleti şüphesiz Türkiye Cumhuriyeti'dir. Bu, çeşitli iç ve dış sorunları olmakla birlikte, bulunduğu coğrafi konum, tarihi miras, ekonomik ve siyasi yapısıyla uygar dünyanın sayılı devletleri arasında yer almaktadır. Bu konumu itibarıyla Türkiye, dost ve düşman bütün milletlerin ilgi odağı halindedir. Yakın çevremizde yaşayan Kuzey Irak, Kıbrıs ve Balkan Türklerinin çeşitli ve ciddi problemleri bulunmaktadır. Bu topluluklarda yakın geçmişte çok acı olaylar yaşanmış ve çoğu yerlerde halen yaşanmaktadır. Onlar, tarihi misyonu gereği, bu problemlerin çözümünde ve yaşanan acı olayların tekrar etmemesinde, Türkiye'nin yardımını beklemektedirler.

Eski Sovyetler Birliği bünyesindeki Türk dünyasını iki ayrı grupta değerlendirmek gerekir. Bunlardan birincisi; müstakil bayrakları ve vatanları olan Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan. Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen bu altı bağımsız Türk devletinin çeşitli ekonomik, siyasal, sosyal ve dini problemleri bulunmakta ve hemen hemen bütün bu alanlarda Rusya Federasyonu'na bağımlılığı devam etmektedir. Nitekim belirtilen bu devletlerin hepsi Rusya'nın liderliğindeki Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye bulunmaktadır.

Eski Sovyetler Birliği bünyesindeki ikinci grup Türk toplulukları ise, bugün bağımsızlığına kavuşamamış, halen Rusya Federasyonu içinde varlık mücadelesi veren Kırım, Tataristan, Başkırdistan, Dağıstan, Çeçenistan, Çuvaşistan Yakutistan ve isimlerini saymadıklarımdır. Gagavuzlar, Çuvaşlar, Tuvalılar ve Yakutlar gibi Türkçe konuşan fakat müslüman olmayanların dışında, diğerleri tamamen müslüman ve Türkçe konuşan topluluklardır.

Adıgeçen bu toplulukların her birinin kendine mahsus çok ciddi problemleri vardır. Başta bağımsızlık duygu ve istekleri olmak üzere her problem, onların hayatına mukabil çözüm yolu beklemektedir.

Eski Sovyetler Birliği dışındaki Türk toplulukları; İran, Afganistan ve Çin sınırları içinde varlık mücadelesi vermektedirler. Haklarında çok yönlü bilgiye sahip olunamayan bu toplulukların yaşama mücadelesi verdikleri dışa sızan haberlerden anlaşılmaktadır. Bunun en somut ve canlı örneği Doğu Türkistan'da yaşanan olaylardır.

Biz bu çalışmamızda, özellikle ikinci grupta yer alan ve bağımsızlığına kavuşan Türk dünyasının dini problemleri üzerinde duracağız. Uzun yıllar milli, dini ve kültürel değerlerinden mahrum kalan bu insanlar, geçmişte yaşadıkları acı tecrübeler sonrasında,

* Ank. Ün. İlah. Fak. Öğr. Üyesi ve Kırgızistan Oş İlah. Fak. Dekan Yrd.

varlıklarını devam ettirebilmek için, büyük fedakarlıklara katlanmışlardır. Gorbaçov'un glâsnost (açıklık) ve perestroika (yeniden yapılanma) politikaları sonucu, SSCB'deki diğer topluluklar gibi, Türkler de ciddi anlamda bir kimlik arayışına girmişlerdir. Başlangıçta, Batılı gelişmiş ülkelerin etnik ve dini yönden kendileriyle ortak değerleri bulunan toplulukların bağımsızlık mücadelelerini desteklemeleri, Türk toplulukları için de emsal teşkil etmiş ve onları cesaretlendirmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda bugünkü bağımsız altı Türk cumhuriyeti oluşmuş ve 1991 yılı Aralık ayında Sovyetler Birliği resmen dağılmıştır. Şüphesiz Türk cumhuriyetlerinin bu konuma gelmeleri çok kolay olmamıştır. Onların bağımsızlık bedellerinin en acı ve son örneği, görüntüleri ve izleri hala hafızalardan gitmeyen 1990 yılı Bakü olaylarıdır.

Türk Cumhuriyetleri bağımsızlığa kavuşmakla birlikte, problemlerinden tam anlamıyla kurtulabilmiş değildir. Her birinin acil çözüm bekleyen iç ve dış problemleri vardır. ayrıca kendi aralarında, tahrike müsait siyasi ve sosyal problemleri vardır. Bütün bunlara ilave olarak bilgi, ahlak, eğitim alanlarında çözüm bekleyen problemler ilgilileri derinden düşündürmektedir. Bu problemlerin her biri diğerinin içine girerek veya biri diğerini doğurarak komplike bir mahiyet kazanmaktadır. Dolayısıyla birinin çözülmesi diğerini olumlu yönde etkileyecek niteliktedir. Biz bunlardan dini problemler üzerine eğilmeye ve bazı çözüm yolları önermeye çalışacağız.

Dini Problemler

Türk dünyası uzun tarihi geçmişi olan müslüman bir bölgedir. Türkler kendi arzu ve istekleri doğrultusunda kitleler halinde İslam'a girmişlerdir. Onlar bu dine girdikten sonra, onu bütün insanlığa tanıtmak için çok samimi bir gayret içinde olmuşlardır. Nitekim İslam, onların sayesinde inanan kitleler ve coğrafi alan itibarıyla çok geniş topraklara yayılmıştır. Bugün iç Avrupa'dan Uzak Doğu'ya kadar İslam'ın yayılmasında onların çabalarını, insaf sahibi herkes kabul etmektedir. Siyasal alandaki bu katkıya ilave olarak kültürel alanda da Türklerin İslam'a hizmetleri inkar edilemez. Özellikle İslam kültürün yapı taşları denilebilecek alimlerin çoğunluğu Türk dünyasından ve Türkler arasından çıkmıştır. Ancak bu şanlı mazinin torunları, geçmişte yaşanan acılı olaylar dolayısıyla, atalarının mirasından mahrum kalmış ve bunun bedelini de çok ağır ödemişlerdir. Geçmişin şeref sayfası sayılacak ilim irfan yuvaları Buhara, Semerkant, Hive, Harezmi, Tirmiz, Belh, Rey, Serahs, Oş gibi bölgeler yetiştirdikleri mümtaz şahsiyetler sayesinde İslam dünyasının en meşhur yerleri olmuşken, bugün tarihi misyonunu hatırlatacak eserlerden mahrumiyetin acıları içindedir. Sadece bir örnek olması bakımından; önümüzdeki 2000 yılında 3000. kuruluş yılını kutlamaya hazırlanan Kırgızistan'ın Oş şehrinde Taht-ı Süleyman denilen mağaradan başka tarihi hiçbir eser bırakılmamıştır. Elbette geçmişte işlenen bazı hatalar onların esarete düşmelerine ve tarihleriyle bağlarının koparılmasına sebep olmuştur. Fakat onlar işledikleri hataların bedelini çok pahalıya ödemişlerdir. İşte bugün karşışşıya olduğumuz tabloda, bu hataların ve ödenen bedellerin büyük payı vardır.

Türkler müslüman olduktan sonra, İslam'ı en kutsal değer olarak kabul etmiş ve onu yaşatmak için her türlü fedakarlığa katlanmışlardır. Hatta bu hassasiyeti o kadar ileri götürmüşlerdir ki, İslam, pratik hayatta en disiplinli uygulama zeminini Türkler arasında bulmuştur denilebilir. Kur'ana Hz. Peygamber ve onun sünnetine genel olarak bütün İslami

değerlere saygı hep aynı anlayış içerisinde uygulanmıştır. Farz, vacip, sünnet gibi dini uygulamalar, hep aynı şekilde farz gibi değerlendirilmiştir. Bazen taassuba varan bu anlayış, belki de Orta Asya ve Türkler'e mahsus İslami bir kültürün doğmasına sebep olmuş olabilir. Tarihi süreçte İslami kültürün canlı olduğu devirlerde bunların şüphesiz yararları olmuştur. Ancak, özellikle Rus asimilasyonu zamanında (1850-1990), dini eğitim ve öğretim yetersizliği sebebiyle, İslam'ın şekli yönü, değiştirilemez dini doğmalar olarak, kalıcı bir mahiyet kazanmıştır. Bugün Orta Asya'da müslüman Türklerin dini problemlerinin temelinde, yukarıda izahına çalıştığımız sebeplere ilave olarak geçmişe bağlılığın, zaman içinde ortaya çıkan ilmi ve teknolojik gelişmelere ayak uyduramamanın sıkıntıları aranmalıdır. Bu problemler ana başlıklar altında kısaca özetlenecek olurlarsa:

1-Dini Kurumsallaşma

Sovyetler Birliği zamanında dört ayrı merkezden idare edilen dini hizmetler, bağımsızlık sonrası bazı sıkıntılarla karşılaşmıştır. Özellikle Türkistan'ın Taşkent merkezli yönetimi, bu bölgeyle ilişkileri olan Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da ülkelerin sosyo-politik şartlarına göre yeniden yapılanma zarureti beraberinde getirmiştir. Dini kurumsallaşmada, yeterli tecrübe ve birikime sahip olmayan bu ülkeler, bir model arayışına girmişler fakat henüz bu alandaki çalışmalarını tamamlayamamışlardır. Devlet içinde dini idarenin konumu, din adamı istihdamı, din adamı yetiştirme keyfiyeti tam olarak tesbit edilememiştir. Bu arada ülkelerde hizmet veren resmi, gayri resmi cami ve mescitlerin envanteri yapılamamıştır. Dolayısıyla din hizmetleri konusunda arz-talep dengesi kurulamamıştır. Halkın dini gereksinimleri ve bunların sorumluları arasında bir kargaşa yaşanmaktadır.

Türk dünyasında Diyanet İşleri Başkanlığı benzeri bir kuruluşa şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır. Din alanında hizmet veren kişi ve kuruluşlar devlet güvencesine kavuşturulmalıdır. Bu alanda var olan halkın desteği, kişisel zaafırlar doğrultusunda kullanılmamalı, bu yardımları verenlerin rızası ve beklentileri gözden uzak tutulmamalıdır.

2-Din Eğitimi

Eskiden İslami din eğitiminin en canlı olduğu yerler olarak bilinen Türkistan bölgesi, özellikle XVI. asırdan itibaren bir duraklama ve çöküntüye girmiştir. Çeşitli siyasal olayların ve bölünmüşlüğü yanında, tarihi mirasın yeterliliği bilinci, bu bölgedeki dini gelişimi ve eğitimi olumsuz yönde etkilemiştir. Eğitim kurumları kendilerini muhteva ve metod açısından yenileyememiştir. Sovyet hakimiyetinin bu bölgede yayılmasından sonra, geçmişteki atalet ve rehavete bir de Rusya'nın olumsuz baskıları eklenmiştir. Böylece komünizmin bu bölgede yayılmasından önce din eğitimi yok denecek seviyelere düşmüştür. Komünizmin dine karşı bilinen tutumu dolayısıyla Türkistan'daki din eğitim kurumları ve onları ekonomik olarak destekleyen vakıflar kapatılmış ve mallarına el konulmuştur. Bunlardan sadece Buhara'daki Mir Arap Medresesi ile Taşkent'teki İmam İsmail el-Buhari Medresesi çok düşük kapasite ile eğitim vermek üzere açık bırakılmıştır.

Günümüzde Türk dünyasında iç istek ve dış destek seviyesinde din eğitiminde kısmi bir canlanma başlamıştır. Ancak alt yapı yetersizliği ve geçmişe bağımlılık dolayısıyla, bu alanda yapılan çalışmaları ve açılan kurumları yeterli saymak mümkün değildir. Zira

bu alanda, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından Azerbaycan, Türkmenistan ve Kırgızistan'da açılan İlahiyat Fakülteleri dışında ciddi din eğitim veren kurum bulunmamaktadır.

3-Dini Literatür Yetersizliği

Türk dünyası bu konuda çok büyük kayıplar vermiştir. İslam dünyasında meşhur olmuş büyük alimlerin büyük çoğunluğu bu bölgelerden yetişmiştir. İmam-ı Azam Ebu Hanife, İmam-ı Buhari, İmam-ı Maturidi, Tirmizi, Zemaşeri, İbnî Sina, Farabi, El-Biruni gibi sadece bir kaçının adını zirettiğimiz büyük alimler eserlerini hep arapça yazmışlardır. Türkçe konuşan bölge halkı doğal olarak bu eserlerden doğrudan yararlanamamıştır. Fakat İslami kaynak olarak Türk dünyasındaki meşhur kütüphanelerde bulunan bu alimlerin eserleri, Arapça'ya vakıf müslüman bilim adamları aracılığıyla bölge insanına ışık olmaya devam etmiştir. Bu bağlamda Hoca Ahmet Yesevi, Yusuf Has Hacı, Kaşgarlı Mahmut, Ali Şir Nevai gibi alimler de Türkçe eserlerle dini ve millî kültür alanındaki boşluğu gidermeye çalışmışlardır. Çarlık Rusya ve Bolşevikler döneminde, dil alanında yapılan asimilasyon neticesinde, önce bölge insanının bu kıymetli eserlerle ilgisi kesilmiş, sonra da bu eserlerin büyük bir kısmı hunharca imha edilmiş, kalanlar da insanların istifadesinden uzak olarak, Taşkent ve Moskova kütüphanelerinde toplanarak hapsedilmiştir. Üzülerek belirtelim ki, Türk dünyasının, kendi dinlerini öğrenebileceği ciddi bir kaynağı bulunmamaktadır. Rusça'nın bölge halkının ortak dili haline gelmesi, Türk Cumhuriyetlerinin kendi dillerini tam anlamıyla geliştirememiş olması ve aralarında lehçe farklılıklarının bulunması, Türkçe'nin Kril alfabesi ile ifade edilmesi, Türk dünyasında dini kaynak temini için yapılacak çalışmaları güçleştirmektedir. Bazı Türk cumhuriyetlerinde olduğu gibi, diğerlerinin de Latin alfabesi kullanmaya başlamaları, bu güçlüğün aşılmasını kolaylaştıracaktır.

4-Din Adamı Yetersizliği

Komünizmin dini, "kitleleri uyuşturan alyon" olarak nitelemesi, dine ve din adamlarına karşı olumsuz bir tavır ve baskı sebebi olmuştur. Dolayısıyla din adamı yetiştirecek kurumların tamamı kapatılmıştır. Böylece din eğitimi çok kapalı ve zor şartlar altında, aile içi eğitime dönüşmüş ve bu meyanda sünnet, nikah, cenaze techiz ve tekfin gibi dini pratikleri ve kültürü yaşatacak sınırlı bilgiye sahip mollalar, kendi imkan ve birikimleri sonucu, dini problemlere çözüm aramışlardır.

Sovyetlerin din eğitimi alanında açık bulundurduğu, yukarıda adları belirtilen, sembolik iki kurum, iki önemli fonksiyon icra etmiştir. Buhara ve Taşkent'te açık tutulan bu medreselere çok sınırlı sayıda öğrenci alınmıştır. Bunların bir kısmı, sosyalist ideolojiyi benimseyen Suriye, Mısır ve Libya gibi ülkelerde eğitim görmüştür. Bu öğrenciler hem iç tansiyonu hem de müslüman ülkelerdeki dış tansiyonu ayarlamak için bir araç olarak kullanılmışlardır. Büyük çoğunluğu aynı ailelerden gelen ve resmi ideolojiye mensup olan bu görevliler, genellikle halkın dini problemlerine çözüm aramak yerine, rejimin meşruiyetini halka anlatmak için görevlendirilmişlerdir. Bugün Türk dünyasında dini idarelerin başında bulunan din adamlarının çoğu, bu medreselerden yetiştirilmişlerdir.

Resmî kurumlardan yetişen bu türlü din adamlarına karşın halkın büyük çoğunluğunun dini ihtiyaçlarına çözüm getirecek mollalar bilgi, kültür ve kılık-kıyafet açısından toplumun ve çağın gerçeklerinden uzakta kalmakta ve toplumda bir ilgi odağı, saygınlık ve

rehberlik vasfı kazanamamaktadır. Hatta varlıkları halkın himmet ve desteğine muhtaç bir vaziyet arz etmektedir.

5-Mali Kaynak Yetersizliği

Türk dünyasının büyük çoğunluğu yer altı zenginlikleri itibariyle çok bol imkanlara sahiptir. Ancak teknoloji, bilgi birikimi, tecrübe ve pazarlama gücü yetersizliği sebebiyle bunlardan arzulanan şekilde yararlanamamaktadır. Eskiden Rusya'ya olan bağımlılık bugün hala etkisini sürdürmekte. Rusya'nın vizesi ve isteği dışında üçüncü ülkelerle ciddi anlamda ticari ilişkilere girememektedir. Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın petrol ve doğalgaz satımı konusunda karşı karşıya kaldığı durum bunun en açık örnekleridir. Türk cumhuriyetlerinin dışardan sağladıkları krediler de başarılı bir şekilde değerlendirilememektedir. Bu yüzden Türk dünyasında ekonomik alanda kısa vadede çözülmesi zor problemler devam edeceğe benzemektedir. Ayrıca dışa açılmanın verdiği lükse özentî, zengin-fakir dengesizliği hergün biraz daha belirgin hale gelmektedir. Bütün bunlar ekonomik göstergeleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Devlet, ekonomik alanda karşı karşıya kaldığı bu durum ve öncelikleri dolayısıyla, din eğitimi alanına yeterli kaynak aktarımı yapamamaktadır. Eskiden din adamlarını ve dini kurumları destekleyen ve besleyen Vakıfların kapıtılması ve yerine yenilerinin açılması sebebiyle, din adamları ve dini kurumları yaşatmak için gerekli olan halk desteği de organize edilememekte ve arzulanan verimlilik sağlanamamaktadır.

6-Mabet Konusu

Eski Sovyetler Birliği zamanında, Türk dünyasında, hemen hemen bütün camiler, mescit ve medreseler yıkılmış veya amaçları dışında kullanılmıştır. Bağımsızlık sonrası bu konuda, büyük bir boşluk olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak zaten geçim sıkıntısı çeken fakir insanların, ilk etapda bir mescit veya medrese yapması maddeten imkansızdır. Hal böyle olunca müslüman halk, dini ihtiyaçlarının başında gelen mabet konusunu realize için, kendi öz kaynaklarından azami ölçüde yararlandıktan sonra, kardeş müslüman devletlerin yardımlarını da sağlamak zorunda kalmıştır. Fakat zaman içinde bunların da bazı mahzurları ortaya çıkmıştır. Başta Suudi Arabistan, Kuveyt, İran gibi ülkeler, yaptıkları bazı maddi katkılara paralel olarak, siyasi ve kültürel etkileşim zemini de aramıştır. Büyük çoğunluğu Türk ve Ehl-i Sünnet Müslüman olan bu bölge insanları, Vehhabilik ve Şiilik anlayışına sahip, adı geçen ülkelerin maddi katkılarına ihtiyatla yaklaşmak zorunda kalmıştır. Hatta büyük maddi sıkıntıları olmasına rağmen, kendi inanışlarına ve yaşayışlarına uygunluk arzetmeyen bu düşüncelere endeksli ekonomik yardımları kabul etmemişlerdir. Bu konuda Türk dünyası, tarihi ve kültürel ortaklıkları bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilgi ve yardımını beklemektedirler.

Türk dünyası, yeterli sayıda mabet bulunmaması sebebiyle dini ihtiyaçlarını güçlüklerle karşılamaktadır. Mevcut mescitler, her geçen gün biraz daha sayıları artan müslümanlarla dolup taşmaktadır. Özellikle merkezi şehirlerde, fiziki ve mimari özellikleri itibariyle İslam'ın ve bölgenin ruhuna uygun cami ve mescitlerin yapılmasına şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır.

7-Etnik Bölünme

Sovyetler Birliği döneminde, özellikle Stalin zamanında, Türkler farklı etnik yapıdan oluşan ve farklı dilleri konuşan ayrı milletler olarak bölünmüştür. Uzun yıllar içerisinde bu bölünmüşlük, kemikleşme derecesinde katılaşmıştır. Bugün Türk Cumhuriyetleri, kendilerinin atanın balaları olduğu gerçeğini unutmuş ve Türk kelimesinden kaçır duruma gelmişlerdir. Onlar, alt kimliklerini varlıklarının teminatı olarak görmüş, bu kimlikleri güçlendirecek tarihi olaylar ve milli kahramanlar arama yarışına girmişlerdir. Her biri kendinin daha iyi ve daha güçlü olduğu iddiasıyla, diğerini küçük görmeye başlamıştır. Bu alanda birleştirici unsurlar, ortak değerler yerine ayrılıkçı fikirler ve nüanslar tahrik ve teşvik edilmiştir. Türkistan medeniyetinin üzerinde oturan Özbekler, bu konuda daha ileri adım atmış, dini ve kültürel alanda diğerlerinden daha önde olduklarını her fırsatta dile getirmiş ve bunu bir üstünlük vesilesi yapmışlardır.

Bağımsızlık öncesi Türk dünyasının din adamı ihtiyacını büyük ölçüde Özbekler karşılamıştır. Hayatta kalabilen mescitlerin ve medreselerin hemen hemen tamamı Özbekistan'da bulunmaktadır. Dolayısıyla dini uygulamaların en canlı şekli onlar arasında yaşamaktadır. Türk dünyasının bu görüntüsü de dini hizmetlerin aksamasına ve farklı bir anlam kazanmasına zemin hazırlamıştır. Bugün her Türk topluluğu kendi din adamını kendi milletinden yetiştirme kaygısına ve gayretine düşmüş, bunu milli bütünlüğü ve geleceği için zaruri görmüştür.

8-Misyoner Faaliyetleri

Bugün Türk dünyası ciddi bir misyonerlik baskısı altındadır. Büyük çoğunluğu müslüman olan bu bölgelerde, komunizmin olumsuz etkileri sonucu dini değerlerinden mahrum kalan insanları, misyonerler kendi amaçları doğrultusunda kullanmak için yoğun bir çaba harcamaktadırlar. Misyonerler bilinen amaçlarına ulaşmak için, kitle iletişim araçları başta olmak üzere her yola baş vurmaktadırlar. Ülkelerin dini bilgilenme yönünden eksiklerinin bulunması ve çeşitli ekonomik zorluklarla karşı karşıya olması, misyonerlerin işlerini daha da kolaylaştırmaktadır. Hristiyan ve Budist kökenli misyonerler, öncelikle kendileriyle etnik ve dini müşterekleri bulunan mahalli unsurların dil ve bölgeyi yakından tanıma imkanlarından da yararlanarak, müslümanlar üzerinde etkili olmaya çalışmaktadırlar. Türk dünyasında, bunun canlı örneklerine her zaman ve mekanda rastlamak mümkündür. Özellikle bölgenin ekonomik imkanlarından yararlanmak isteyen hristiyan ülkeler, başta İngilizce öğretmek amacıyla, bölgeye çok sayıda "Barış Gönüllüsü" göndermektedir. Alman asıllı Protestanlar, Yahova Şahitleri, Babtistler vb. misyoner kuruluşları, basın yayın ve medyadan azami ölçüde yararlanmakta ve din sömürüsü yapmaktadır. Buna birkaç örnek vermek gerekirse:

Rus işgali döneminde, Türk dünyasına çok sayıda Rus nüfus yerleştirilmiştir. Bu nüfus çok az bir kısmı dışında- Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kendi vatanına gitmemiş ve Türkler arasında yaşamayı tercih etmiştir. Farklı kültür ve gelenekleri olan bu insanlar, Komünizm sonrası dönemde müslümanlar gibi, kendi dini ve milli kültürlerini aramak ve yaşatmak telaşına düşmüştür. Hristiyan dünyası, öncelikle, etnik ve dini ortaklıkları bulunan bu insanları yeniden hristiyanlaştırmak için yoğun bir misyoner faaliyetine başlamıştır. Nitekim 1996 yılı Aralık ayında merkezi Moskova'da bulunan Rus Ortodoks

kilisesinin başı, Türkistan Cumhuriyetlerine bir gezi düzenleyerek, Rus Ortodoksluğunun bölgeye gelişinin 100. yılını kutlamış, Rusların dini duygularını canlandırmaya çalışmıştır. Gezi boyunca, yerli halka yaklaşabilmek için daima "dilimiz (gönlümüz) başka olsa da tilimiz bir" sloganını seslendirmiştir.

1980'li yılların sonuna doğru Gorbaçov zamanında, Almanya'ya götürülen Alman asıllı kimseler oralarda, misyoner okullarında eğitildikten sonra, bölgeyi, mahalli dili ve Rusça'yı çok iyi bilmelerinden dolayı, misyonerlik yapmak üzere, çeşitli imkanlar sağlanarak, getirildikleri ülkelere geri gönderilmişlerdir.

Temelde eski Ortodoks Rusları veya gayr-i müslim unsurları, Hristiyanlık yönünden bilgilendirme amacına yönelik gibi görünen bu faaliyetler, komunizm döneminde dini değerlerinden uzak kalmış ve ekonomik yönden başkalarına muhtaç hale gelmiş, Müslüman Türk insanını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Türk dünyasında Hint kökenli dinlerin de hızlı bir misyoner faaliyeti içine girdiği ve bu alanda Hristiyanlarla yarış halinde olduğu görülmektedir.

9-Yıkıcı Faaliyetler

Türk dünyasında İslam adına da bazı farklı çalışmalara şahit olunmaktadır. Nitekim Şiiler, Vehhabiler, İsmaililer, Bahailer kendilerini besleyen ekonomik durumu iyi güçler tarafından desteklenmekte ve bölgedeki dini karmaşayı büsbütün artırmaktadır.

Buna mukabil müslümanlar, çeşitli şekillerde ve sinsice yürütülen misyoner faaliyetlerine ve zararlı dini cereyanlara karşı, yeterli bilgi ve tecrübe birikimine sahip değillerdir. Çünkü misyonerler daha çok İslami kavramları kullanmakta, İslam adına hizmet getirdiğini iddia edenler de, en doğru yolun kendilerinininki olduğunu söylemektedirler. Bundan dolayı onların, İslam adına kendilerine sunulan hizmet ve eğitim kontrole, analiz ve senteze imkanları bulunmamaktadır. Bölge insanı, bilgilenme yetersizliği ve İslam'a olan samimiyeti dolayısıyla, İslam adına kendilerine sunulan bilgi ve fikirleri ya toptan, tartışmasız benimsemekte veya toptan reddetmektedir. Bu bütüncül yaklaşım, ileride Türk dünyasında dini bir kaosun yaşanacağı sinyallerini vermektedir.

İslam adına bölgeye gelen dini bilgi ve fikirler, yöre insanları arasında farklı grupların oluşmasına ve nifak hareketlerinin başlamasına zemin oluşturmaktadır. Çeşitli psiko-sosyal sebepler ve bazı dini kaygılar dolayısıyla, bölgedeki müslümanların ve din adamlarının büyük çoğunluğu, dış kaynaklı yeni fikirlere tamamen kapalı kalmayı tercih etmektedirler. Onlar kendi hayat tarzlarını gerçek İslam olarak kabul etmekte, dışardan gelen yeni fikirleri ve makul uyarıları, İslam'ı yozlaştırmaya yönelik art niyetli çalışmalar olarak nitelendirmektedirler. Dolayısıyla toplumun entelektüel kesimi çağın dışında kalmaktadırlar.

10-Hurafe ve Batıl İnanışlar

Türk dünyası, Sovyet zamanında dini ve milli kültürünü koruyabilmek için çok mücadele etmiştir. Büyük çoğunluğu Ehl-i Sünnet ve Hanefi mezhebinde olan Türk toplulukları, o zamanda dini inanışlarını uygulamada büyük zorluklarla karşılaşmışlardır. Yukarıda kısmen ifade edilen güçlükler sebebiyle din eğitimi ve dini pratikler ya tamamen kaldırılmış veya içerik ve uygulamaları değiştirilerek folklorik birer gelenek haline

dönüştürülmüştür. Bunun, sonucu aynı olmakla birlikte farklı iki sebepten kaynaklandığı düşünülebilir.

1-Sovyet rejimi, tamamen dini pratikler olarak uygulanan ibadet ve merasimleri, halkın birlik ve beraberliğini önlemek, onları manevi değerlerinden koparmak için yozlaştırmak istemiştir.

2-Sovyet rejiminin baskısı sonucu dini pratiklerini rahatça uygulama imkanı bulamayan müslümanlar, mahalli din adamlarının da katkısıyla, onlara din dışı bazı folklorik görüntüler de katarak, asıl amaçlarını kamufle etmek zorunda kalmışlardır.

Her iki uygulama da dini unsurlar arasına dini olmayan (hurafe-bid'at) unsurların katılmasına sebep olmuştur. Böylece din adına uygulanan bu yabancı unsurlar, uzun zaman içinde, dinin özü olarak anlaşılmış ve bugün terk edilmesi yönündeki bazı uyarılar dinden çıkma olarak yorumlanmıştır. Buna mukabil, çeşitli sebeplerle uzun süre uygulanamayan dini pratikler veya anlayışlar, din dışı olarak nitelenebilmiştir.

11-Tarihi Şahsiyetler

Türklerin müslüman olduktan sonra İslam'a yaptıkları hizmet Türk-Türk olmayan, müslüman-müslüman olmayan herkes tarafından bilinmekte ve teslim edilmektedir. Özellikle İslami ilimlerin tedvin edilmeye başlandığı dönemlerde bu hizmet en üst seviyeye çıkmış, neredeyse Türk asıllı alimler tarafından yürütülmüştür. Bu ilim adamlarının büyük çoğunluğu, bugünkü Türk topluluklarının yaşadığı bölgelerde doğmuş ve çeşitli sebeplerle İslam dünyasının muhtelif yerlerine göç etmişlerdir. Onlar gittikleri yerlerde Arap dilini en üst seviyede öğrenmişler, ilim ve İslam'a hizmet için, İslam dünyasının çeşitli yerlerine seyahat etmişlerdir. İslam'a olan samimiyetlerinden ve Arapça'nın ilim dili olmasından dolayı, bu ilim adamlarının tamamına yakını eserlerini Arapça yazmışlardır. Ömürlerinin büyük bir kısmını doğup-büyüdüğü yerlerin dışında geçiren bu mübarek insanların çoğunun mezarı kendi vatanlarında bulunmaktadır. İslam dünyasının övünç kaynağı ilim adamlarından Buhari, Tirmizi, Zemaşşeri, Maturidi, Serahsi, Mergilani, Nakşibendi vb. Türk dünyasının poligon taşları gibi sessiz bir şekilde, kendi vatanlarında, torunlarının ziyaretini beklemektedir.

Bugün Türk dünyasında ve Türkler arasından çıkan ilim adamları ve onların defnedildiği yerlerin tespiti yapılmalıdır. Bunun çeşitli yolları olacaktır. Şöyleki:

1-1924 yılından sonra, Türk dünyasında yapay bir bölünme meydana getirilmiştir. Böylece isimleri, etnik yapıları, dilleri ve coğrafyaları farklı milletler türetilmiştir. Uzun süre pompalanan nifak tohumları sebebiyle bu insanlar, kendilerinin ayrı birer millet olduğuna inandırılmıştır. Kaynaşmalarına ve güç birliği yapmalarına hiçbir engel olmayan bu insanlar, yakın tarihin kötü mirası ve çeşitli sebeplerle birbirlerini düşman olarak görmekteyler. Tarihteki meşhur isimlerin temayüz ettikleri zamanda bu devletlerin hiçbirinin adı duyulmamıştır. Dolayısıyla hepsinin de sahiplenmek istediği bu değerli alimler, Türk dünyasının yeniden kaynaşması için bir zemin teşkil edebilir.

2-Uzun yıllar Rusların yönetiminde kendi dilinden, kendi yazısından mahrum kalan bu insanlar, öz güvenlerini yitirmişlerdir. Onlara tarihlerinin, kültürlerinin tanıtılması gerekmektedir. Türk dünyasında yetişen tarihi şahsiyetlerin tesbiti ve tanıtılması, onlara bir dinamizm ve motivasyon sağlayacak, üzerlerindeki ataletin kalkmasına ve yeni hedeflerin

oluşmasına zemin hazırlayacaktır.

12-Medya, Basın-Yayın

Türk dünyasının en zayıf olduğu alanlardan birisi budur. Bu ülkelerin hiçbirinde dini hizmetlere katkı ve din adamları arasında iletişimi sağlayacak ciddi bir yayın organı bulunmamaktadır. Halkın dini kurum ve kişilere sağladığı katkı, büyük ölçüde kişisel ihtiyaçların temininde kullanılmakta, hatta buna bile yetmemektedir. Basın yayın alanındaki alt yapı eksikliği fark edilmektedir.

Türk dünyasındaki dini problemler, çoğu kere, sahanın uzmanı olmayan kalemmler tarafından dile getirilmektedir. Maddi imkansızlıklar sebebiyle dini kurumlar ve din adamları, programlarını para ile satan televizyon ve radyodan yararlanma imkanı bulamamaktadır. Buna karşılık, büyük maddi imkanlarla donatılmış olan misyonerler, çeşitli alanlardaki faaliyetlerini kolaylıkla yürütmenin yanında, televizyonların en uygun yayın saatlerini kiralamakta, basın-yayın araçlarından azami ölçüde yararlanmaktadır.

Öneriler

Türk dünyasındaki bu problemlerin bir kısmı herkes tarafından bilinmekte, bir kısmı da tahmin edilmektedir. Ancak asıl problem, bunların nasıl çözülebileceği konusundaki önerilerdir. Zira herkes kendi bilgi, beceri, ideal, ekonomik güç ve siyasi hedeflerine uygun olarak çözüm yolları önermektedir. Bu türlü yaklaşımlar ise, çoğu kere mevcut problemleri çözmek yerine daha da büyütmektedir. Nitekim şu anda, İslam dünyasının çeşitli yerlerinde, dini anlayıştan kaynaklanan problemler olmasına karşılık, Türk dünyasında dini uygulamalarla ilgili problemler bulunmaktadır.

Türk dünyası, komunizmden henüz kurtulmuştur. Tarihi kültür mirasının gereği olarak müslüman olduğunu hissetmekte, ancak İslami eğitim ve uygulamalar konusunda problemleri bulunmaktadır. Bu konuda onu bilgilendirmeye yönelik öneriler üzerinde durulmalıdır. Aksi halde, İslam'ın özünü ilgili felsefi, kelami, fıkhi tartışmaları ve nüansları onlara taşımak faydadan çok zarar verecektir. Bu amaçla çözüm yollarını iki ana grupta değerlendirmek uygun olacaktır.

a-Türk Dünyasının Kendisiyle İlgili Öneriler

- 1-Türk dünyasının dini öncelikleri tesbit edilmelidir.
- 2-Din İşleri kurumsallaşmalı ve bu konuda Devlet desteği sağlanmalıdır.
- 3-Dini eğitim veren kurumlar kurulmalı, var olanların modernizasyonu gerçekleştirilmelidir.
- 4-Din adamları hizmet içi eğitim kurslarına tabi tutulmalı; din adamları, halk ve devlet adamları arasındaki kopukluk giderilmelidir.
- 5-Başta Kur'an-ı Kerim Meali olmak üzere sağlıklı bir dini literatür oluşturulmalı, halkın dini yönden doğru bilgilenebilmesi sağlanmalıdır.
- 6-Cami ve mescitler günün ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanmalı, bu konuda devlet halk işbirliği hayata geçirilmelidir.
- 7-Bilgili ve çağın gereklerini bilen aydın ve modern din adamı yetiştirmek amacıyla belirli sayıda öğrenci, başta Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere, diğer ülkelere gönderilme-

lidir.

8-Dini içerikli bir yayın organı hizmete sokulmalı, din adamları arasında bilgi, kültür iletişimi sağlanmalı, imkanlar ölçüsünde başta televizyon olmak üzere, medya ve kitle iletişim araçlarından yararlanmalıdır.

b-Türk Dünyasına Yönelik Dış Destekli Öneriler

Bu konuda, tarihi ve kültürel sorumluluğu dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk dünyasına götürebileceği hizmetlere işaret etmek istiyorum. Türkiye, herkesin ve kesimin ifade ettiği gibi, Türk dünyasına yönelik hizmetler konusunda hazırlıksız yakalanmıştır. Sovyetler Birliği, hiç beklenilmedik bir zamanda ve beklenilmeyen bir şekilde yıkılmıştır. Bu ani parçalanma Türk dünyası ile birlikte Türkiye'de de panik ve şaşkınlık yaratmıştır. Ancak bu şaşkınlık ve telaş, bizim bu tarihi görevi yapmamıza engel teşkil etmemelidir. Nitekim gecikmeli ve dağınık da olsa bazı resmi ve özel kuruluşlar, Türk dünyasına yönelik hizmetlere başlamışlardır. Bunlarla ilgili olarak:

1-Türk dünyasına yönelik stratejik araştırmalar yapan bir kurum oluşturulmalıdır.

2-Türk dünyasının sosyal, kültürel, psikolojik, ekonomik ve siyasal eğilimleri ve beklentileri analiz edilmelidir.

3-Türk dünyasının problemlerini inceleyen, değerlendiren ve onlara yönelik hizmetleri koordine eden bir bakanlık kurulmalıdır.

4-Türk dünyasına hizmet götüren kişi, kurum ve kuruluşların, ister resmi isterse özel olsun, mutlaka hedef ve güç birliği sağlanmalı, o bölgelerin öncelikleri tesbit edilmelidir.

5-Gümrük, vize gibi seyahat ve ticareti olumsuz yönde etkileyici bürokratik engellerin karşılıklı olarak yumuşatılmasına çalışılmalı, dini, kültürel ve ekonomik ilişkiler yoğunlaştırılmalıdır.

6-Dini alanda, onların, Türkiye'ye olan ilgileri teşvik edilmeli, ihtiyaç ve beklentileri en kısa zamanda cevaplandırılmalıdır.

7-Türkiye'den oralara giden zararlı ve ayrılıkçı düşünce ve inanışların, Türkiye adına oralarda yayılması önlenmeli, bu bağlamda, din adamı, dini literatür, dini kurum ve mabetler konusunda, mevcut bilgi, birikim ve tecrübelerle Türk dünyası desteklenmelidir. Dini eğitim veren İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinin açılması teşvik edilmeli, alt yapı hizmetleri, öğretim elemanı ve öğrenci transferi sağlanmalıdır.

8-Türkiye, iç ve dış zararlı fikirler konusunda, Türk dünyasını uyarıcı hizmetlerde bulunmalı, İslam adına oralara sızmaya çalışan yabancı fikirlere karşı, tecrübelerinden onları yararlandırmalıdır.

9-Türk dünyası, misyonerlik faaliyetlerine karşı mücadelede, kaynak ve eleman yönünden desteklenmelidir.

10-Türk dünyasının içinde bulunduğu, psiko-sosyal, ahlaki, dini ve ekonomik durum anlayışla karşılanmalı, bazı olumsuzlukların giderilmesi için zaman tanınmalı ve ilişkileri olumsuz yönde etkileyecek hissi ve fevri davranışlardan uzak durulmalıdır.

(Türk Diyanet Vakfı tarafından düzenlenen (28-29-30 Nisan 1997) Kutlu Doğum Haftası Uluslararası Sempozyumunda sunulan tebliğin tam metnidir).

KÖYÜM

Kar tutunmayan kayaların dibinde
Kış-yaz beni ısıdıran köyüm.
Karin, yağmurun yağar gecede günde
Çegem suyunu barındıran köyüm.

Dünyanın aydınlığını sende gördüm
Güneşi, ayı, yıldızları, dağları.
Eskiden tanış olduğum kar sende eridi,
İlk önce sende gördüm yağmurları.

Anamın yüzünü de sende gördüm,
Sende duydum unutulmaz avazını.
Köpek bile ilk kez bana, sende havladı
Gördüm bu dünyanın kışını, yazını.

Baktım dağ keçilerinin izlerine,
Çıkıp Çılgı boyundaki avuldan.
Gençlik çağımda yazdığım şiirlerimde,
Köyüm, senin elma kokun kaldı.

Uzaklarda, dağlar arasında köyüm,
Kader gösterecek ak dağ başlarını.
İnanıyorum, gelmez diye bana ölüm,
Ben öpünceye kadar çakıl taşlarını.

Senden uzakta, gurbet ellerinde
Düşlerime girip duruyorsun biteviye.
Dönüp tırmanamam yokuşlarına, diye
İnanmam ben, inanmam kimseye!..

Fadık'da babamın mezarını, otların
Sarıp durduğu, dağların içinde köyüm,
Sana dönemezsem söner odum ocağım,
Ölürüm senin hizmetinde köyüm!

Hep ağlıyorum, seni rüyamda görerek,
Kaya taşlarını altına değişmem ben.
En yırtıcı kurtlar, kaplanlar saldırırsa da
İnanıyorum, sana dönene dek ölmem!

Düşümdeki gibi tünümde de çok kere,
Ağlıyorum hep seni hatırlayarak.
Sana doğru dönüp selam veriyorum,
Düşüm ile tünümü karıştırarak.

Kaysın KULİY, 1949
KIRGIZİSTAN

RUSYA FEDERASYONUNDA DİNLERİN DURUMU

Hacı HAMZATOV*

Muhammadhan MUHAMMADHANOV**

Çeviren: Musa RAMAZAN

Bismillahirrahmanirrahim. Rusya, çeşitli etnik halkların ve toplulukların büyük bir mozayik teşkil ettiği devletlerden biridir. Dış görünüşü itibarıyla hristiyan – ortodoks bir devlettir.

Rus halkı, hristiyan kilise takipçileri tarafından X. asrın sonunda vaftiz edilmeye başlanmıştır (988)

1480 yılında (240 yıl süren) Tatar – Moğol boyunduruğundan kurtulup bağımsız oluktan sonra sürekli bir büyüme ve genişleme sürecine girmiştir. Kendi ulusal sınırlarını aşarak başka ülkeleri ve milletleri egemenliği altına almıştır.

XIX. asrın sonlarında Rusya imparatorluğunun sathı mesahası (zaptedilen topraklarla beraber) 22.5 milyon kilometre kareye, nüfusu da (hakimiyeti altına aldığı milletlerle beraber) 125.7 milyona ulaşmış bulunuyordu.

Rusya İmparatorluğunda Ruslardan başka (% 42) 200'e yakın etnik kökene mensup halk ve topluluk vardı. Keza 150 adet farklı dil konuşulurdu, bunun gibi çok çeşitli dinler de vardı. İmparatorluğun nüvesini teşkil eden Ruslar ortodoks hristiyanlardı. İslamiyet ise sayı bakımından ikinci büyük din durumundaydı. % 11.5 Yahudiler, % 4.2'lik bir nüfusla üçüncü sırayı teşkil ediyorlardı. Daha küçük guruplar halinde mecusiler, budistler, vafizci hristiyanlar (% 0.5) v.s. mevcuttu.

Çarlık Rusyası döneminde; başka din ve etnik kökene bağlı halkların ve toplulukların hristiyanlaştırılarak ruslaştırılması "temel devlet politikası" olarak benimsenmiş ve uygulanmıştır.

Her türlü hürriyetten mahrum gayri Rus halkların (rasist) kanunlar ve eğitim yoluyla da asimile edilerek ruslaştırılmalarına çalışılmıştır.

Ortodoks – Hristiyan misyonerlik teşkilatına büyük maddi imkânlar sağlanmış, misyonerler katolikleri, yahudileri ve müslümanları ortodoks hristiyanlığa döndürmek için planlı ve programlı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Aynı şekilde sözü geçen gayri Rus halkların dillerinin ruslaşmasına da gayret etmişlerdir.

1740 yılında Kazan'da "Yeni Vaftiz Teşkilatı" tesis edilerek "Müslüman Türkler" ile "Pağan Fin-Uğurlar"ın tenasur ederek ruslaşmalarına büyük hız verilmiştir. Bu

* Rusya İlimler Akademisi Dağıstan İlim Merkezi Yöneticisi

** Dağıstan Tarih –Arkeoloji– Etnoğrafya Enstitüsü Doçenti.

cümleden olarak Tatarlar, Mariler, Udmurlar (özellikle Udmur – Besermanlar) ve İdil–Ural havzası halkları ortodoks hristiyan misyonierlerin faaliyet alanına dahil olmuşlardır.

XIX. asırdan itibaren misyonierlik teşkilatı ortodoks dini metinleri tatarca, çuvaşça, mordvince, kalmukça, persçe v.s. dillere çevirerek hristiyanlık propagandasını daha da yoğunlaştırmıştır.

1860 yılında, Kafkasya'da ortodoks – hristiyan kolonileri tesis etmişlerdir. Planlı misyonierlik faaliyetleri ve hristiyanlaştırma çalışmaları aralıksız 1917 ihtilaline kadar Kafkasya'da sürdürülmüştür.

Bu dönemde imparatorluk nüfusunun %69.4'ünü hristiyanlar teşkil etmiştir. Doğuda yaygın olan vaftizci hristiyanların dışında Sibiryaya Tatarları, Osetlerin bir bölümü, Fin–Uğur halkların büyük kısmı, Şimal ve Sibir halkların tamamı hristiyanlaştırılmıştır.

Aynı şekilde, Baykal bölgesinde yaşayan Buryat–Lamaistler ile Çukçenler, Nhanasanlar ve Koryaklar ile Nensenlerin bir bölümü hristiyanlaştırılmıştır.

Ancak, yeni hristiyan olan bu halkların karakterlerinde ve dış görünüşlerinde ilginç bir durum ortaya çıkmıştır: Şamanlık ve Mecusilikten gelen yaşam alışkanlıkları, kültürel değerleri ve mentaliteleri hristiyan olduktan sonra da varlığını sürdürmüştür.

Öte yandan, tarih boyunca hristiyanlar arasında ayrılık ve nifak yaratan grupların faaliyetleri de sürüp gitmiştir. Mesela: Eski inançlara çok sıkı bağlı olanlar (fundamentalistler), Maneviyatçılar, Malakanlar, Hassas hristiyanlar, Protestanlar, Baptistler, İncilciler, Elliler ve diğerleri gibi.

Kendilerini dünya nimetlerinden alıkoyarak ebedi mutluluğa ermek için sürekli ibadet ve zikir meslek edinen "Rahibelik ve Keşişlik" de büyük ölçüde yayılmıştır.

Rus ortodoks kiliselerinin sayısı (yönetim ünitesi olarak) 1917 yılında 1256'ya ulaşmış bulunuyordu. Keza manastırlar ve Metropolit evleri ile manastırların civarında keşişler ve rahibeler için inşa edilen özel evlerin haddi hesabı yoktu.

Piskoposluklara bağlı manastırlarda Keşişler ile rahibelere tahsis edilen meskenlerin sayısı 100 bin'i aşıyordu.

Manastırların sahip olduğu toprakların miktarı 1 milyon desiyatine* yükselmiş, faal kiliselerin sayısı da 50.000'e ulaşmıştır.

DİNİ AKADEMİLER

Petersburg, Moskova, Kiyev ve Kazan şehirlerinde birer din akademisi faaliyet gösteriyordu. Ayrıca 57 seminer ve 184 adet erkek din okulu mevcuttu.

* Desiyatin: 1.09 Hektar

Öte yandan Çarlık Yönetimi (Hristiyan olmayan halkların) din okullarına karşı tam bir diskriminasyon (farklı muamele) uygularken "dinde vandalizm" den de çekinmemiştir.

SOVYETLER DÖNEMİ

Sovyetler döneminde Rus-ortodoks kiliselerinin mal varlığı devletleştirilmiştir: 8 milyon desiyatin (8.275 bin hektar) toprak, 424.476 milyon ruble para, 84 fabrika, 1816 gelir getiren ev ve otel, 277 hastane ve huzurevi, 436 adet süt mamülleri üreten firma, 603 çiftlik ve ahır, 311 adet bal çiftliği.

Diğer dinlere ait kuruluşlar da aynı şekilde devletleştirilmiş ve Sovyet reformları hızla uygulanmıştır.

Dinlerin tümü (şamanlık, büyücülük dahil) acımasızca takibe uğramış ve gaddarca cezalandırılmıştır.

Totaliter rejim, on binlerce dini yapıyı mevcut ateist örgütlere tahsis etmiş, kalanlarını da yakıp yıkmıştır. Bu arada din-kültür hazinesi durumunda olan kıymetli kütüphaneler ve arşivler yok edilmiştir.

Rusya umumi halk hapishanesi haline getirilirken, dindarların da hapishanesi haline getirilmiştir.

Bolşevikler dini devletten ayırmakla kalmamışlar, halka ateistliği yaymak için büyük gayretler sarfetmişlerdir.

Son 20 yılda Rusya'da dini inançların serbest bırakılması için belirgin bir mücadele başlatılmıştır.

Rusların ortodoks – hristiyanlığı kabul etmeye başlamalarının 1000. yılı olan 1988'de kilise faaliyetlerinin serbest bırakılması ve yeni kiliselerin açılması hükümet tarafından kabul ve ilan edilmiştir.

Bu tarihten sonra çok sayıda kilise açılmış, ayakta kalan kiliseler tekrar eski görevlerine döndürülmüştür. Buna paralel olarak yoğun bir dini yayıncılık canlanmıştır.

Rus Ortodoks Kilisesi'nin faaliyeti serbest bırakılınca tüm ülkede (sonradan BDT) 120 adet piskoposluk birimi faaliyete geçmiştir: 76'sı Rusya Federasyonunda, 18'i Ukrayna'da, 9'u Doğu'da, kalanları da diğer ülkelerde. Baspiskoposluk metropolitlik birimleri RF dışında yaşayan Rusların bulunduğu ülkelerde de tesis edilmiştir.

Piskoposluklar birleşerek Kilise Yönetimini oluşturmuşlardır. Bunların idaresi yerli katedrale aittir. Tüm Rusya dini idaresinin merkezi Moskova'dadır ve bugünkü patrik 11. Aleksey isimli bir zattır.

Öte yandan 3 adet dini seminer Moskova, St. Petersburg ve Odessa'da faaliyetlerini yürütmektedir. 20 adet de manastır canlandırılmıştır ki bunlardan 2 si BDT'dedir.

İmparoturluk döneminde olduğu gibi bugün de Rusya'da (mensupların sayısı bakımından) ikinci büyük din İslam dinidir.

Rusya müslümanları arasında islama giriş hareketi miladi 7. asırda başlamıştır. İmparatorluk döneminde 25.000 faal cami mevcuttu.

1980 yılında Sovyetler zamanındaki şiddetli takipten ayakta kalabilen cami sayısı 200 kadardı. Bunlardan 150 si Orta Asya'da, 50 si de İdi-Ural havzası ile Kuzey Kafkasyada.

1913 yılında Tataristan ile Başkurdistan'da resmi kayıtlara geçmiş 6000 cami ile (irili ufaklı) 7000 medrese vardı. Aynı tarihte ve ihtilal öncesinde (1917) sadece Dağıstan'da 2060 cami ve 1000 kadar medrese faaliyette idi. Keza Kırım, Çeçenistan ve diğer Kuzey Kafkasya bölgelerinde de yeterli sayıda cami ve medrese mevcuttu.

İhtilalden sonra, Sovyetler döneminde müslüman halklar arasında da ateizmin güçlenmesine çalışıldığı gibi müslümanların ibadetlerini yapmalarını engellemek ve imkansız hale getirmek için her çareye başvurulmuştur.

Bugünkü Rusya Federasyonunda müslümanların sayısı 12 milyondan fazladır*, bu da tüm Rusya nüfusunun % 8'idir.

Öte yandan, 1995 yılında Rusya Müslümanlar Birliği (RMB) adlı bir örgüt de kuruluşunu tamamlayarak ülke çapında faaliyete geçmiştir. Bu örgütün merkezi de Moskova'dadır.

Kuzey Kafkasya'nın dini teşkilatı 1988'den itibaren 12 dini idare halinde örgütlenerek görev yapmaya başlamıştır. Her dini idare 4 müftülük, 6 muntasibat ve çok sayıda hademe-i hayrattan oluşmaktadır.

Bugün RF de 2 milyona yakın budist yaşamaktadır. Buryatlar, Tuvinler ve Kalmuklar eskiden beri Buda'ya bağlıdırlar.

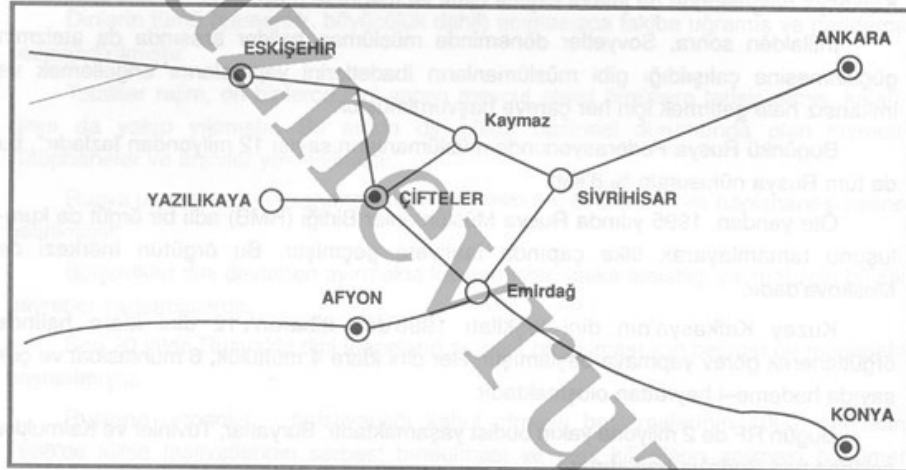
Bunlar XVI. ve XVII. yüzyıllarda Moğol ve Tibetli Lamalar (Budist Keşişler) tarafından tedvir edilmişlerdir. Rusya budistlerinin dini idaresi mevcut olup resmi din liderleri Da-lay Lama XIV'tür.

* Bugün RF 'de İdil-Ural da 10 milyon, Kuzey Kafkasya'da 5 milyon Kırım ve diğer bölgelerde de 5 milyona yakın müslüman yaşamaktadır ve bu rakam %8'in çok üzerindedir (İdarenin Notu):

NARTLANI TOY KÜNÜ

Eskişehir Kuzey Kafkas Karaçay-Balkarlılar Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından ilk kez tertiplenen “**Nartlanı Toy Künü**” buluşması, geleneksel hale geldi. Bu yıl ikincisi gerçekleştirilecek olan “**NARTLANI TOY KÜNÜ**” buluşması ile ilgili olarak Eskişehir K.K. Karaçay-Balkarlılar Kültür ve Yardımlaşma Derneğinden şu açıklama yapılmıştır:

- Bu yılki **NARTLANI TOY KÜNÜ** buluşması **28 HAZİRAN 1997 Cumartesi** günü yapılacaktır.
- Buluşma yerimiz yine tarihi **YAZILIKAYA KÖYÜ**'dür. Mahallin ulaşım krosi aşağıya çıkarılmıştır.

- Eskişehir'den katılacaklar için Dernek merkezinden yeterince otobüs kaldırılacaktır.
- Herkes **azığını-yiyeceğini** kendisi dilediği şekilde getirebilecektir. Getirmeyenler ve uzaktan gelenler için Yazılıkaya köyünde bir pide-lahmacun fırını devreye sokulacaktır. Ayrıca soğuk yiyecek ve meşrubat büfesi de faaliyet gösterecektir.
- İçme ve kullanma suyu Dernekçe temin edilecektir.
- Buluşma yerinde Erkek ve Bayan WC hazırlanmıştır.
- İsteyenler Yazılıkaya köyünde geceledebileceklerdir.

Bu ilan, davetiye mahiyetinde olup tüm Karaçay-Malkarlı hemşehrilerimiz **NARTLANI TOY KÜNÜ**'ne davetlidirler.

MUSA RAMAZANIN HATIRALARI

Osman ÇELİK

(Bir Kafkas Göçmeninin Anıları, Yazar: Musa Ramazan. Yayına hazırlayan: Gökhan M. Menteş. Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı-1997. İsteme Adresi: Bahariye Cad. Yeşiner Sitesi A Blok No: 37/10 Kadıköy/İSTANBUL Tel: 0.216.336 55 24)

Birleşik Kafkasya Konseyi'nin düzenlediği seri konferanslar programında, konuşmacı olarak Musa Ramazan da vardı. Kendisinden, Kafkas Halk Dansları konusunda bilgi vermesi istenmişti. Değerli Hemşehrimiz, İtfe'dip Ankara'ya geldiler. 24.02.1997 Cumartesi günü, Konsey merkezinde, son derece güzel ve doyurucu, uzun bir konuşma yaptılar.

Musa Ramazan, beraberinde, yeni çıkan kitabını da getirmişti. "Anlatacağım herşey bu kitapta var. Ben, yazdıklarımı özetlemeye çalışacağım", diyerek söze başladığında; derlenmiş, teorik şeyler anlatacağı izlenimini vermişti. Konuştukça, durumun böyle olmadığı anlaşıldı. O, her şeyi bizzat yaşamış; Kafkas Halk Dansları'nı, özünü koruyarak, yeniden şekillendirmiş, sahnede seyredilir bir sanat haline getirmişti.

Gerek Konsey'de anlattıkları ve gerekse kitabında dile getirdiği hatıraları, temel itibarıyla san'atı hedefliyordu. Kafkas Halkları'nın ortak ürünü olan dansları yaşatmak, geliştirmek, O'nun için değişmeyen bir ideal haline gelmişti. Sözlerinden bunu anladık. Kitabında da, bunu daha açık bir şekilde görmek mümkün.

Musa Ramazan'ı, öğrencilik yıllarımda tanımıştım. Müşfik, sevecen, daima güler yüzlü olarak hatırlıyorum. Daha sonra, Kuzey Kafkasya Dergisi'nde yazmamı teşvik etmiş; 1976 yılında, ilk kitabım olan Nartlar'ın basımında ve dağıtımında, büyük ölçüde yardımda bulunmuştu.

Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı kurulunca, gene Rasih Savaş Bey ile O'nun teklifleri üzerine üye kabul edilmiştim. Böylece, gerek dergi ve gerekse vakıf çalışmaları nedeniyle, ilişkilerimiz kesintisiz devam etti.

Sürekli beraberliğimiz olmamıştı. Öğrencilik hayatım bitince, İstanbul'dan ayrılmıştım. Ancak, Kuzey Kafkasya Dergisi'ne yazı gönderirken kısa mesajlar geçiyor, karşılığını alıyordum. İmkan bulur, vakıf toplantılarına gidebilirim görüşüyordum. Genelde, yüzyüze gelmemiz, topluluk içinde oluyordu. Bu nedenle, geçmiş hakkında bildiklerim çok azdı. Edindiğim şeyler de, kendisinden değil, başkalarından duyduklarımdan ibaretti.

Zaten yapısı itibarıyla, çok konuşmazdı. Geçmişle öğrenen biri değildi. Topluluk içinde, birçoklarının yaptığı gibi; "acaba sözü nasıl ele geçiririm", demezdi. Gülmseyerek konuşulanları dinlerdi.

Bunları, şunun için anlatıyorum. Kitabı, beni çok etkiledi. Ben, değerli büyüğümü yeterince tanıdığımı sanıyordum. Meğer, durum öyle değilmiş. Şayet kitabını okumamış olsaydım, benim için meçhul olarak kalacaktı.

Sadece benim için mi? Hayır! O'nu yeterince tanımayan herkes için, bu bir kayıp olacaktı. Özellikle anlattıkları, bilinmezliğin hanesine yazılacaktı. Geç de olsa, hatıralarını yazdığı ve kitap haline getirdiği için kendisini kutluyor ve tebrik ediyorum.

Şimdi, Musa Ramazan'ın kitabına dönmek, hayat hikayesinin başlıklarını vermek istiyorum. Kitabı tanıtmaktan ziyade, kişiliğine ve ideallerine ulaşmak amacını taşıyorum. Bunu yaparken de; ayrıntılara girerek, kitabı okumak zevkinden, kimseyi mahrum etmek istemiyorum.

Musa Ramazan; "1922-1941 arası, benim çocukluk yıllarım", diyerek söze başlamış. Sonra, kendine özgü bir anlatımla devam ediyor. Çok güzel özet bilgiler veriyor.

1922 yılında, Dağıstan'ın Lak Bölgesi'nde, Hülusma köyünde doğmuş. Hülusma, 1500 metre rakımlı bir dağ köyü. Doğal kaynakları az olduğu için, halkı fakirdir. Erkekler, çalışmak için dışarıya gitmektedirler.

Yedi yaşına geldiği zaman, kendi köyünde ilkokula başlıyor. Lakça okuyor.

Bu sırada, komünist uygulama başlamıştı.

Musa Ramazan, komünizmi tek cümleyle tarif ediyor. "Fazlası olanın, olmayanla ortaklığı", diyor. Uygulamanın başladığı 1930 yılında, henüz sekiz yaşındadır. Buna rağmen, yapılan propagandaları mantığı kabul etmiyordu. Sadece, o değil, halk kitleleri rejimi benimsemekte güçlük çekiyordu. İsyanlar ve itirazlar başlıyor. Ancak, kanla bastırılıyor.

Musa Ramazan; orta okulu Mahaçkale'de, Ticaret Lisesi'ni Buynaksk'da (eski adı Timurhanşura) okuyor.

Almanya, 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne savaş açtığı anda, hala öğrenciydi. Buna rağmen, 19 yaşında askere alınıyor. Piyade Harb okulu'nda, kısa bir eğitim gördükten sonra da, Kırım Cephesi'ne gönderiliyor.

Musa Ramazan'ın cephedeki hayatı kısa sürmüştü. Olayı, şöyle ifade etmektedir. "Almanlar'ın 1942 yılındaki hava saldırıları, Sovyetler'in büyük zayıflık ve esir vermelerine neden olmuştu. Bu kez, alınan esirler arasında ben de vardım".

Musa Ramazan'ın deyimiyle esaret hayatı başlamıştı. Bir kamptan diğerine nakledilerek, sıkıntılı acı günler, aylar ve yıllar birbirini izliyor. Yolculuklar, genelde kapalı yük vagonlarında, trenle yapılıyordu.

Esaret hayatı, 1942'nin ilk ayları başlamıştı. Kasım -1942'de, Polonya hududunda bulunan Pruskurov kampına taşınıyorlar. Ardından; Polonya'da, Varşova yakınlarındaki Keltz ve yolculuk devam ediyor. Berlin'e altmış km. mesafede Wustrau kampında, bir duraklama oluyor.

1917 Bolşevik İhtilalinden sonra, Kafkasya'yı terkeden birçok aydın, Avrupa'ya gitmişti. Bunların bazıları; Almanya'da, Kuzey Kafkasya Komitesi'ni kurmuşlardı. Komitenin başkanı Dağıstanlı Prof. Ahmet Nabi Magoma idi.

Komite Üyeleri, Kafkasya'nın bağımsızlığa kavuşturulması ümidiyle, Alman Makamları ile birlikte çalışıyorlardı. Komite burada devreye giriyor. Esirler, milliyetlerine göre ayrılıyor.

Alman Orduları, zorlanmaya başlamıştır. Berlin ve çevresi havadan bombalanmaktadır. Bu nedenle, eldeki bütün imkanlar seferber edilmektedir. Kafkas Lejyonları, bu dönemde kuruluyor.

Bir gece; Kafkas Komitesi Üyeleri ve Berlin'de bulunan Kafkas Halk Dansları Topluluğu, Wustrau Kampı'na geliyorlar. Aralarında, Dağıstanlı Ressam Halil Bek Muşayasul da vardı.

Musa Ramazan, Kafkas Dansları ve müziğine aşina idi. Doli (davul) çalarak, topluluğa eşlik ediyor ve çok beğeniliyor.

Topluluğun as oyuncular, Atalık Muhammed ve İbrahim Taymaz idi. Komite'nin izniyle, Musa Ramazan ekibe dahil ediliyor. Kısa sürede, bu konuda ne kadar yetenekli olduğunu ortaya koyuyor.

Kampta, esirlerin dışında, Almanlar'la birlikte yurtlarını terk etmiş birçok Kafkasyalı vardı. Kamp sakinleri, sadece erkeklerden ibaret değildi. Kadınlar ve genç kızlar, hatta çocuklar grubu oluşturuyordu.

Musa Ramazan, Wustrau Kampı'ndaki bu mutlu rastlantı ile sanat hayatına başlıyor. Yaşadığı süreç, dansetmek, bildiklerini başkalarına öğretmek, O'nda bir tutku olarak devam ediyor.

Şüphesiz, esaret döneminde, sanat icra etmek öyle kolay olmuyor. Alman Orduları, bütün cephelerde geri çekilmeye başlayınca, daha çok insan emeğine ihtiyaç duyuluyordu.

Musa Ramazan'ın içinde bulunduğu grup, Prusya'ya siper kazmaya gönderiliyor. Ardından, Kuzey İtalya'nın dağ geçitlerindeki direnişçileri temizleme hareketine katılıyorlar.

Kafkasyalılar için, zor günlerdi. Birbirleri ile savaşan; Rus-Alman-İngiliz ve Amerikan Orduları'nın üçgeni içinde kalmışlardı. Kiminle dost, kiminle düşman olmaları gerektiğini tayin etmek çok güçtü.

Alman Orduları'nın boşalttığı yerler, müttefikler tarafından işgal edilmişti.

İtalya'daki Kafkasyalı grup, dağları aşarak Avusturya'nın Drau (Liena) şehri civarında kamp kuruyorlar. Burada, haklarında verilecek kararları beklemeye başlıyorlar.

Musa Ramazan, kitabında her bölümün başına, bir Dağıstan Atasözü koymuş. Drau'daki günleri anlatan ikinci bölümün başındaki Atasözü şöyle: "Sabır insan için hazinedir". Gerçekten, Drau'da yaşanan olaylar, insan sabrını aşan nitelikteydi.

Daha savaş devam ederken; Stalin, Çörçil ve Ruzvelt Yalta'da biraraya gelmişlerdi. Stalin, her ne şekilde olursa olsun, batıya intikal eden bütün Sovyet vatandaşlarının, savaştan sonra iadesini istemişti. Ruzvelt ve Çörçil de, işin nereye varacağını düşünmeden, bu isteği kabul etmişlerdi.

Ancak, Sovyet vatandaşı olup, batıya sığınmış ya da Almanlar'a esir düşmüş birçok kişi yurtlarına dönmek istemiyorlardı. Özellikle Rus olmayanlar, böyle bir dönüşü kendileri için felaket olarak görüyorlardı.

İngiliz ve Amerikan devlet adamları, verdikleri sözü tutmaya kararlıydılar. Başarılı olmak için, esir düşmüş ya da batıya sığınmış bahtsız insanlara tuzak kurmaktan çekinmediler. Önce; "İngiliz 8. Ordu komutanı Mareşal Aleksandr'ın, 28 Mayıs 1945'de vereceği konferansa tüm Kafkas ve Kazak Subayları davetlidir", diyerek, yedibin kişiyi biraraya topladılar. Rus Ordu Birlikleri'ne teslim ettiler.

Ardından; "gördüğünüz gibi, subaylarınız kendi istekleriyle teslim odular", diyerek, sefil yığınların da Rus tarafına geçmesini istediler.

Drau'da geçen tren hattına, boş vagonlar getirilmişti. İngiliz Askerleri'nin süngü takarak zorlamalarına rağmen vagonlara kimse binmedi.

Bunun üzerine kıyasıya bir mücadele başladı. Esirler, canlarını kurtarmak için,

dağlara, ormanlara sığındılar.

Musa Ramazan'ın içinde bulunduğu folklor grubu da, aynı şeyi yaptı. Grubun as elemanlarından Atalık ile İbrahim Taymaz evliyidiler. O sırada, iki genç kadın hamileydi. Buna rağmen, dağlara tırmanmayı ve Avusturyalı bir aileye sığınmayı başardılar.

Kısa bir süre sonra; iki genç kadın, bu zor şartlarda doğum yaptılar. Grup, sanki olayların tesadüfen biraraya getirdiği insanlar değildi. Gerçek bir aile olmuşlardı. Her güçlüğe, birlikte göğüs gerdiler.

Amerikan ve İngiliz basınının, Drau olaylarını ele alması üzerine, esirlerin teslimi yavaşlatıldı ve sonunda durdu. Ancak, Drau'da olanlar, bir insanlık faciası olarak tarihe geçti.

Musa Ramazan, kitabının bir yerinde: "İnsan kadar, zorluklara tahammül edebilen bir varlık yoktur", diyor.

Drau'da geçen günlerde, sanki bu sözünün doğruluğunu ispat etmek istiyormuş gibi davrandı. Hiç bir zaman ümitsizliğe düşmedi. "Boş oturma'nın, ağlayıp sızlama'nın bir yararı yok", dercesine, Halk Oyunları Grubu'nu tekrar topladı.

Ormanlarla kaplı dağların eteğinde, terkedilmiş boş barakaları temizleyip kullanır hale getirdiler. Çalışmaya başladılar. Doli ve akordeon sesi, çevrede yankı yapıyordu. Bu olay yakında bulunan İngiliz Askerleri'nin dikkatini çekmişti.

Çok geçmeden; İngiliz Subay ve Erleri'ne, bir gösteri yapmaları istendiğinde, hem sevindiler hem de endişe ettiler. "Acaba, işin içinde bir tuzak mı var", diyerek düşündüler. Zor durumda oldukları için, çaresiz teklifi kabul ettiler.

İlk gösterileri, büyük ilgi görmüştü. Sonra, diğerleri takip etti. Birlikten birliğe geçerek, İngiliz ve Amerikan Askerleri'ne, Kafkas Halk Dansları'nı gösterdiler.

Giderek, profesyonel bir ekip haline gelmeye başlamışlardı. Kendilerine, bir ad bulmaları gerekiyordu. Sonunda buldular. "Boğaziçi Yıldızları" adını aldılar.

Musa Ramazan, Konsey'de yaptığı konuşmada; Kafkas Halk Dansları'nın sahnede sergilenmesi olayının da kısa bir tarihçesini anlatmıştı. Kitabında, bu detay yok.

Kafkasya'da, halk oyunları, sadece düğün ve özel eğlencelerde icra ediliyordu. Sahnede gösteri yapmak, 1930'lu yıllarda başlamıştı. Kabardey-Balkar Komünist Partisi Birinci Sekreteri Battal Kalmukov'un oluşturduğu topluluk, Kremlin'de, Stalin'in önünde bir temsil vermişti.

Grupta bulunan Mehmet Atalık, o zaman daha altı yaşındaydı. Stalin, gösteriden sonra, Atalık'ı yanına çağırıp kucaklamış ve tebrik etmişti.

Musa Ramazan'ın anlattığına göre; sahnede temsil olayı Avrupa'da geliştirilmiş, daha sonra Türkiye'ye getirilmiştir.

Şüphesiz, Avrupa'da ve Türkiye'de, Halk Dansları'nın sergilenmesi, Musa Ramazan ve arkadaşlarının eseri idi.

Sovyet esirleri arasında bulunan Kafkasyalılar'ı, birçok devlet kendi ülkesine götürmek istiyordu. Türkiye, esirler arasında Türkler'in de olduğunu düşünerek harekete geçmişti. Almanya'daki Türk Elçiliği, 1948 yılında ilk resmi temaslarını sürdürmeye başladı. Yapılan çalışmalar sonunda, Türkler ve Kafkasyalılar, İtalya üzerinden gemiyle Türkiye'ye getirildiler.

Resmi işlemler, yolculuk, karantina gibi safhaları olan nakil olayı, aylarca sürdü.

Musa Ramazan'ın olağanmış gibi anlattığı bir husus var. Bunu, özellikle belirtmek için bir gayret sarfetmiyor. O kendine has anlatım içinde, işaret etmek istediğim şey o kadar açık ki! Tespitte güçlük çekmedim. O da şu: Hangi bölgeden olursa olsun, bütün Kafkasyalılar tek bir halk, tek bir milletmiş gibi bir dayanışma içinde oluyorlar. Kazaklar dahi bu sıcak ilginin içinde bulunuyorlar.

Musa Ramazan'ın içinde bulunduğu grup Bursa'ya yerleştirildi.

Musa Ramazan ve arkadaşları, Kafkas Halk Dansları çalışmalarını sürdürmek istiyorlardı. Bursa'da, yeterli imkan bulamayınca, İstanbul'a geçtiler. Sanatlarını burada, çeşitli eğlence yerlerinde icra etmeye başladılar.

1951 yılında İstanbul'da, Kuzey Kafkas Yardım ve Kültür Derneği kurulmuştu. Musa Ramazan, o günlerde henüz gençtir. Geçim derindedir. Kurucu üyeler arasında değildir. Ancak, zamanla dernek çalışmalarına katıldı. Yıllar sonra, Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı'nın Kurucu üyeleri arasında yer aldı.

Musa Ramazan Türkiye'ye geldiği günlerde, Kafkas Halk Dansları konusunda çok iyi yetişmiş bir durumdaydı. Artık O, bu konuda tam bir uzmandı. Gerek Kafkas Kültür Dernekleri'nde ve gerekse Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı'nda hoca olarak çalıştı. Ekipler kurdu. Yüzlerce öğrenci yetiştirdi.

Musa Ramazan ve arkadaşları, Türkiye'ye gelinceye kadar, her bölge kendi oyununu oynuyordu. Onlar, Kafkas Halk Dansları'nı bir demet halinde sunmayı başardılar. Sahne olayını gündeme getirerek, gerçek bir san'at hareketi başlattılar.

Musa Ramazan, Kafkas Halk Dansları konusunda bir yıldızdır. Türkiye'de bulunan Kuzey Kafkasyalılar'ın kültür çalışmalarına çok büyük katkıda bulunmuştur. Unutulmakta olan Kafkas Musikisi ve Halk Dansları, O ve arkadaşları sayesinde, yeniden hayat bulmuştur.

Başta verdiğim sözü tutarak, daha fazla uzatmadan burada bitiriyorum. Musa Ramazan'ın daha iyi tanımak istiyorsanız, lütfen hatıralarını okuyunuz.

MUSA RAMAZAN'IN HATIRALARI

BİR KAFKAS GÖÇMENİNİN ANILARI

İsteme Adresi : Musa RAMAZAN
Kocamansur Sk. 58 – 17/7
Şişli / İSTANBUL
Tel: 0.212.247 94 32

ŞAMİL EĞİTİM VAKFI
Bahariye Cad. Yeğiner Sit. A Bl. No: 37/70
Kadıköy / İSTANBUL Tel: 0.216.346 55 29

ABHAZYA KUŞATMA ALTINDA

Abhazya ve Abhaz Halkı şavaştan beri büyük bir sıkıntı içindedir. Abhazyalılar, kendi ülkelerinde adeta esaret hayatı yaşamaktadırlar. Yönetim çaresizdir.

Abhazya, denizden, karadan hatta havadan kuşatma altına alınmıştır. Giriş-çıkış yasaklanmış, ticaret engellenmiştir. Kendini savunma hakkı elinden alınmıştır. Haberleşme trafiği durdurulmuştur. Kısaca 2000 yılına ulaştığımız bu günlerde, küçük bir halk topluluğu yok edilmek üzeredir.

Bu çağ dışı baskılar, bir zamanların süper devleti Rusya ile Gürcistan tarafından yapılmaktadır.

Bugün, odak noktası Abhazya olmak üzere, Kafkasya gene kuşatma altına alındı. Yüzelli yıl öncesinin olayları tekrar yaşanıyor.

Abhazyalılar, daima Kuzey Kafkasya Halklarının içinde olmuşlar, Onlar'la birlikte hareket etmişlerdir. 1918'de kurulan, Bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin içinde de yer almışlardı.

Ne var ki; Genç Cumhuriyet, uzun ömürlü olmamış, Kızılar tarafından yıkılmıştı.

Komünist Partisi Merkez Komitesi Kafkasya Bürosu; yeni düzenlemeyi yaparken, Kuzey Kafkasya Halkları'nı tek çatı altında birleştirmekten kaçınmış, olabildiğince parçalara ayırmıştı. Abhazya'yı kuzeyden almış, Gürcistan ile federasyon olmaya zorlamıştı.

Abhazya, ayrı Cumhuriyet olmak için direnmişti. Gürcü olan Stalin'in baskısıyla, 1927'de hazırlanan federasyon anayasasını imzalamak durumunda kalmıştı.

Stalin, zamanla bununla da yetinmemiş; 1931'de, Abhazya'nın federasyon statüsünü kaldırmış, özerk cumhuriyet haline getirmişti.

Gürcistan, Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci başlayınca; 1921 anayasasına döndüğünü ve üniter bir devlet olduğunu beyan ederek, bağımsızlığını ilan etti. Bu tanımlamaya göre Abhazlar, Gürcistan'ın sıradan vatandaşı olmuşlardı.

Abhazya, ayrı devlet başkanı, ayrı parlamentosu olan bir cumhuriyetti. Gürcüstan'ın aldığı kararı kabul etmedi. Görüşme yoluyla, ortaya çıkan krizi çözmeye çalıştı. Olumlu sonuç alamayınca, 23 Temmuz 1992'de bağımsızlığını ilan etti.

Edvard Şvarnadze gibi deneyimli bir devlet adamı, hayalci uzmanlara inanmış olacak ki, Abhazya'ya müdahale hakkını kendinde gördü. Harekete geçirilen Gürcü kuvvetleri, Sohum dahil ülkenin güney kısımlarını işgal ettiler.

Gürcü Askerleri, hayalci uzmanları haklı çıkarmak istercesine, sadece yönetime el koymakla kalmadılar. Abhazların, kendilerinden farklı bir millet olduklarını belirleyen tarihi ve kültürel değerlerin hepsini tahrip ettiler. Kütüphaneleri ve müzeleri boşalttılar.

Ancak, küçümsedikleri bir avuç Abhaz, Gürcü Birlikleri'ni ve Onlar'a destek verenleri ülkelerinden sürüp çıkardı.

Silah ile sonuç alamayanlar, tekrar eski entrikalarına döndüler. Abhazya'yı abluka altında tutarak, açlıkla, sefaletle yok etmek istiyorlardı.

Bugünün ablukası, fiziki olduğu kadar moral nitelikler taşımaktadır. Sadece ekonomik, ulaşım, haberleşme gibi engeller konulmuyor. Hayati önem taşıyan beslenme ve tedavi için gerekli şeylerin ülkeye girişi yasaklanmıştır. Uluslararası kuruluşların yardımları kabul edilmemektedir. En önemlisi; Abhaz Halkı'nın diplomatik ve hukuki alanda savunma hakkı elinden alınmıştır. Haklılığını anlatacak, dünyanın hiç bir ülkesinde temsilcisi yoktur.

Hazin olan, gene eskiden olduğu gibi; ablukayı, Gürcüstan ile Rusya'nın birlikte uygulamış olmalarıdır. Gürcü Aydınları'nın, geçmişin olaylarından ders almamalarıdır.

Gene hazine olan bir durum daha vardır. Abhazya'ya ekonomik ambargo koyma kararına, Bağımsız Devletler Topluluğu içinde bulunan Türk Cumhuriyetleri de, imza atmışlardır.

Kendi bağımsızlıklarına şimdiden ipotek koyan Rusya'nın oyunlarını, bunca tecrübeye rağmen anlayamamış olmaları, gelecekleri açısından olumsuz bir durum arz etmektedir.

Abhazya'nın, uluslararası platformda kendisini savunacak gücü ve imkanı kalmamıştır. Kuşatma altına alınmış, haberleşme kanalları kesilmiştir.

Bugün Kafkasya'nın dışında, orada bulunanlardan daha fazla Kafkasyalı yaşamaktadır. Kafkasya'yı özellikle büyük bir sıkıntı içinde bulunan Abhazya'yı uluslararası platformlarda savunmak dışardakilerin görevidir. Türkiye, Almanya, Amerika gibi Kafkasyalıların yoğun olduğu ülkelerde bulunan dernek ve benzeri kuruluşlar, elbirliği yaparak çare üretmelidirler. Olayı, gerekli platformlara taşımalıdır.

Nasıl bir yol izleneceği, birlikte tartışılarak belirlenmelidir.

Öncelikle, yapılmasında yarar gördüğümüz bir husus daha var. Savaşın çözüm üretmediğini hepimiz gördük. Bu nedenle, Abhaz ve Gürcü Yöneticileri'nin bir araya gelmelerini sağlamalıyız. Konunun, ancak görüşmeler yoluyla olumlu bir sonuca götürülebileceğini anlatmalıyız.

Gürcüler, herşeyden önce Kafkasyalıdır. Onlarla paylaştığımız birçok ortak değerler vardır.

Özellikle, Türkiye'de yaşayan bizler; hiçbir zaman, birbirimizi yabancı saymadık. Evlilikler yoluyla akraba olduk, iyi ilişkiler içinde bulunduk. Çarlık ve Sovyetler döneminde, halklarımızın içinde bulunduğu olumsuz duruma hep birlikte üzüldük. Bağımsızlığa erişecekleri günleri düşünerek hayaller kurduk. Ortak yayınlar çıkardık, ortak toplantılar düzenledik. Kafkasya Halkları'nın dostluğu ve kültür akrabalığı üzerine yazılar yazdık.

Bütün bunları dikkate alarak, barış için birlikte çalışmalar yapmalıyız. Abhaz-Gürcü anlaşmazlığına mutlaka çare bulmalıyız.

Çıkar yol olarak, biz bunları görüyoruz.

BİRLEŞİK KAFKASYA KONSEYİ - ANKARA

Karaçay Halk Edebiyatı Araştırmaları...

GOTMAN ULU İLYAS

Ketib barayem Koban Özenni men pabeskeme, columa,
Karabaş Ademey oy salam berib tūbedi meni allıma.
-Coluñ bolsun İlyas, dedi, kayrı barasa, adejiñ bolmay boşuna?
Öbgelegenmi etgense cigit, sen nek kelmeyse kesiñ tanıvçu koşuma?
Neçün sürmeyse canım, sen alğın kibik oy sarı kulak golçula?
Alanı berir edim teyri, oy ulla Morhda meni mülk cer alğan borçuma.
Meni ol borçdan kutharsañ, İlyas, kerti söz bolub, seni balam kibik körürem,
Tamada kızımı teyri, men Hubiylağa kalınsız kelinñe berirem.
Minivçu kök atıñ arık köreme, semirsin, kıstab koysañ,
Cılıkıma kirib a kara toru kasbarladan saylağanıña konsañ.
-Ayıb etme cüyüşan, ol arık körünse da kesi tay buvazdan tuvğandı,
Sarı kulakları da arğı. Geginden, teyri ol cüzle bıla kuvğandı.
-Alay ese, İlyas ol bizni koşda seni eki cigit saklayla.
-Siz aythan bolsun cüyüşan, ol cigitleni kamçı uruvları kalaydı?
Cañı teñleni kim bolğanların bilirge közüm karaydı.
-Alanı birin sorsañ, ol kesibizni Harzak çankaladan Bazaydı.
Ekinçisin aytsam a emçek karnaşım oy tulpar tuvğan Tuvdudu.
Bazay colğa çıksa kuru kaytmaydı, katından kızdan uyalmay,
Tuvdunu sorsañ a ol cibermeydi teyri, uçan kuşdan tük almay.
Alaydan ketdile bıla Paşinskege oy pabeskeni coluna,
Davdan kutulub, tūzlük kağıtnı İlyas alğan edi koluna.
Andan kaytıb ala Karabaş ulunu koy koşuna tūşdüle,
Mında cıyın bolub eki üç künnü oynay küle içdile.
İlyas, Bazay, ol cigit Tuvdu endi şoh bōldula tanışıb,
Karabaş Ademey da küreşe edi bılanı atlandırırğa aşığıb.
Atlandıla bıla işek irk kesib oy col azıkğa hant etib,
Biri ölgen cerde biri sav kalmazğa, hamayıl alıb, ant etib.
Bıla tebredile endi Gegin hutorları oy tuvra tutub coluna,
Cuvuk ceterge İlyas göröhun alğan edi tayak ornuna koluna.
Temir buruvları çaçıb ögüz sürüvñü kolğa etib sürdüle,
Alay bolsa da teyri, oruslula da haparnı ceñil bildile.
Bılanı ızlarından oy savutlanıb cetdile, kışa kirdile.
-Oy İlyas, dedi Tuvdu, oy orus asker tōgerekni alğandı,
Mından kutulur üçün bizge cañız bir madar kalğandı:
Gegin kazakla oğursuz boladıla, kozğalğandıla, kaçayık,
Bılanı koyayık da Andrükada temir kalalanı çaçayık.
Tutsala bizni bıla, teyri tişlik koylay soyarla,
Ölgen ölübüznü eltib musulman tabmaz bir aman carı kuyarla.
-Ey homuh Tuvdu, ırıslaşan eteme, kişi bılay söznü ayıtırma?
Sen bilmeymise homuh, adetim tūldü meni bılay cerde buğarğa,
Nögerlik etigiz, aşhı ulan, bu gāvurları oy ızlarına kuvarğa.

Ok tiydi İlyasha, ol kaplan kibik teyri eki canın sermedi,
Homuh teñleri kaçan edile, katında adam körmedi.
Tuban bashandı ulla Amğatanı acaşa barğan colundan,
Ok tiygeninde çartlab ketgendi altın sağıatın koynuñdan.
Kancal iyegilerin İlyas, kart bolğansa da orus okları tiymaydı,
Kandağay bileklerin kök şavluhuñu tartıb cügenin cıymaydı.
"Oy ok tiygendi, öleme, dedi kara camçımanı meni üsüme atıgız,
Meni haparımı barıb Karabaşları ol kart ofiserge aytıgız.
Oy ok tiygendi çaşla, ölüb barama, meni omuravumdan belimden,
Ayrılıb barama endi ol Hubıylada meni tukumumdan elimden."
Kimge kaldı İlyas, ulla Abukladan seni saylab alğan katınıñ,
Kimler üleşelle, seni Kâbağa asırağan oy maşok tolu altınıñ?
Mından barğan edik, teyri İlyasın alğa salıb al etib,
Andan a kaytıb kelebız, canım, oy kök atıña sal etib.
Cinegey boyntında kişi tabılmaydı kan bushulların cuvarğa,
Sen cazık ediñ İlyas, Hubıyları ol tıñ Mussadan tuvarğa.

Gotman ulu İlyas'ını bu oğarğı varyantın Dudalanı MAHMUT, Almanyada 1948 cılda
Abuk ulu Hubıy bıla Halköç ulu Çağafar'dan cazıb alıb, 17.1.1951 de Ankara şaharda
bütevgendi.

Sılpağarları YILMAZ

DÜZELTİ

Doç. Dr. Süreya ÜLKER'in "İstanbul Çerkezleri" başlıklı dizisinin dergimizin Aralık 1996
sayısında yayınlanan 3. bölümünde;

Sayfa 25, satır 32'de aşağıdaki ibarenin bir cümlesi atlanmıştır:

"Gözüme çarpan başka birşeyse 7. göbek dedemin adının kitapta Kırak biçiminde
yazılmasıydı. Anneannemden edindiğim eski Türkçe soy ağacında da Girat biçiminde
yazılmıştı. Çerkezceyi iyi bilen arkadaşlarım bunun doğrusunun Geriy olması gerektiğini
söylemişlerdi..."

Sayfa 25, satır 38'deki cümlelerin doğrusu "Elimdeki soy ağacında adı geçmemektedir."

Sayfa 27, satır 28'deki cümlelerin doğrusu "Dolayısıyla Tuğa Fuat Paşa'nın Karzeg ailesiyle
de yakın ilişkisi olmuştur."

Sayfa 31, satır 15'te aşağıdaki ibarenin bir cümlesi atlanmıştır:

"Gazi Osman Paşa'nın eşi Zatıgöl Hanım Semiha Can'ın annesinin halası olup Sultan
Aziz'in sarayında yetişmiştir. Büyük oğlu Nurettin Paşa..."

Sayfa 31, satır 21'deki ibarenin doğrusu "... kurmasına kızan Sultan Hamit..." olacaktır.

Anlam değişikliklerine yol açan bu dizgi yanlışlarını düzeltir, okurlarımızın bizi bağışlamalarını
dileriz.